

COME2ART

Παρουσιάζοντας ένα συνεργατικό σχήμα μεταξύ καλλιτεχνών και μελών της κοινωνίας, προάγοντας την ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής και την ανθεκτικότητα μέσω της δημιουργίας ενός τόπου (placemaking)

ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή.....	3
1. Θεωρητικό υπόβαθρο.....	7
1.1. Δημιουργία τόπου (placemaking)	7
1.2. Είδη χώρων και τόπων.....	9
1.3. Η τέχνη στον δημόσιο χώρο προς όφελος της δημιουργίας τόπου.....	11
1.4. Προτεινόμενες προσεγγίσεις και μεθοδολογίες	14
2. Δημιουργία Στρατηγικής Συμμετοχής Κοινότητας.....	19
2.1. Στάδιο σχεδιασμού	19
2.1.1. Ανάπτυξη στρατηγικής συμμετοχής	19
2.1.1.1. Δήλωση οράματος.....	19
2.1.2. Αποσαφηνίζοντας του στόχους του προγράμματος.....	21
2.1.3. Καθορισμός συγκεκριμένης κοινότητας/συγκεκριμένων κοινοτήτων.....	22
2.1.4. Καθορισμός κριτηρίων για καλλιτέχνες και συγκεκριμένες ομάδες κοινότητας 23	
2.2. Επικοινωνία με στοχευμένες κοινοτικές ομάδες.....	25
2.2.1. Χτίζοντας εμπιστοσύνη.....	26
2.2.2. Εκτίμηση αναγκών	26
2.2.3. Διαδικασία λήψης αποφάσεων	26

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

2.3.	Δημιουργία του κέντρου.....	27
2.3.1.	Πρωτόκολλο κατευθυντήριων γραμμών δεοντολογίας.....	28
2.3.2.	Συζήτηση περί της διαδικασίας, χρονοδιάγραμμα, διαμοιρασμός ευθυνών..	28
3.	Ανάγκη για δεξιότητες ζωής και πλαίσιο εκπαιδευτικού υλικού	29
3.1.	Επίπεδο δεξιοτήτων ζωής στον προσωπικό τομέα	31
3.2.	Επίπεδο δεξιοτήτων ζωής στον κοινωνικό τομέα	32
3.3.	Επίπεδο δεξιοτήτων ζωής στον μεταγνωστικό τομέα.....	33
3.4.	Βασικά ευρήματα από την ανάλυση των αποτελεσμάτων έρευνας	34
3.5.	Πλαίσιο εκπαιδευτικού υλικού.....	34
3.6.	Σχεδιασμός της παιδαγωγικής μεθοδολογίας και του υλικού (διαδικτυακό μάθημα).....	36
	Επίλογος.....	38

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Εισαγωγή

Το COME2ART είναι ένα πρόγραμμα Erasmus+ που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Πρόκειται για πρωτοβουλία που δημιουργήθηκε για να ανταποκριθεί στον αρνητικό οικονομικό και κοινωνικό αντίκτυπο που επέφερε ο COVID-19, με έμφαση κυρίως στον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα ο οποίος επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό. Στην κρίσιμη αυτή στιγμή, η τέχνη και ο πολιτισμός εν γένει, θα χρησιμοποιηθούν ως εργαλεία για την επιθυμητή κοινωνική ευημερία και συνοχή.

Η σύμπραξη στο COME2ART αποτελείται από 7 βασικούς συμμετέχοντες από 4 χώρες της ΕΕ, συγκεκριμένα: την ActionAid Hellas, με μεγάλη εμπειρία στη δημιουργία κοινωνικής ανθεκτικότητας, τη Σχολή Καλών Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, την Culture Action Europe, ένα εκτενές ευρωπαϊκό δίκτυο πολιτιστικών οργανισμών, την MeP, πάροχο επαγγελματικής εκπαίδευσης και εκμάθησης στον τομέα των τεχνών από την Ιταλία, την Clube, έναν ενεργό οργανισμό στον τομέα της δημιουργικής δημιουργίας τόπου, την IoDeposito, οργανισμό κοινωνίας πολιτών που ασχολείται με τοπικές κοινότητες για την ενίσχυση της πολιτισμικής ευημερίας και την CP, μία πλατφόρμα δημιουργικότητας βάσης.

Στόχος του προγράμματος COME2ART είναι η ανάπτυξη δημιουργικής ανθεκτικότητας σε επίπεδο κοινωνίας στην Ευρώπη δημιουργώντας ένα συνεργατικό σχήμα μεταξύ καλλιτεχνών / εργαζόμενων στον πολιτιστικό τομέα που βρίσκονται επί του παρόντος στο περιθώριο και μέλη της κοινωνίας, δηλαδή νέους πολίτες, προωθώντας την ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής μέσω των τεχνών και χρησιμοποιώντας τη δημιουργική δημιουργία χώρου ως καμβά για πιλοτική δοκιμή σχετικά με τις αποκτηθείσες δεξιότητες μέσω μιας περιεκτικής προσέγγισης, προωθώντας τη συμμετοχή των πολιτών. Με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή δημιουργικών προγραμμάτων δημιουργίας τόπου, το πρόγραμμα θα ανταποκριθεί στις ανάγκες του καλλιτέχνη για εναλλακτικούς τρόπους πολιτισμικής παραγωγής και κατανάλωσης και θα ικανοποιήσει την ανάγκη των πολιτών για εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης και κοινωνικής σύνδεσης. Κατά τη διάρκεια του σταδίου εφαρμογής του προγράμματος, οι καλλιτέχνες θα βρουν ηγετικό κοινωνικό ρόλο στη δημιουργία κοινωνικής ανθεκτικότητας μέσω των τεχνών και οι εμπλεκόμενοι πολίτες θα αποκτήσουν δεξιότητες ζωής, όπως αυτορρύθμιση συναισθημάτων, ευελιξία, επικοινωνία και συνεργασία, δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, κριτική και δημιουργική σκέψη.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Το τρέχον Πλαίσιο Παρέμβασης παρουσιάζει τις δραστηριότητες του προγράμματος καθορίζοντας τις προϋποθέσεις και τις προδιαγραφές για τη δημιουργία κοινωνικής ανθεκτικότητας των μελών της κοινωνίας μέσω των τεχνών και της δημιουργικής δημιουργίας τόπου στις χώρες-εταίρους. Προτείνει ένα σχέδιο δράσης για τον επερχόμενο σχεδιασμό και την εφαρμογή των αποτελεσμάτων του προγράμματος. Η δομή, όπως επίσης και το περιεχόμενο της διαδικασίας παρέμβασης που περιγράφονται στο παρόν έγγραφο, βασίζονται σε πρωτογενή και δευτερογενή έρευνα σχετικά με τον ρόλο της τέχνης και της δημιουργικής δημιουργίας τόπου στην ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής – που έχει ήδη συντελεστεί τους τελευταίους μήνες στις χώρες-εταίρους.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο κεφάλαιο που αφορά στο Θεωρητικό Υπόβαθρο του πλαισίου, αναπτύσσεται κυρίως με βάση τα ευρήματα από την Έρευνα Δευτερογενών Στοιχείων που εκπονήθηκε από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο σε συνεργασία με την Culture Action Europe. Αναφορικά με τη δευτερογενή έρευνα, οι εμπλεκόμενοι εταίροι στόχευσαν στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και στις στρατηγικές παγκοσμίως σχετικά με τον ρόλο της τέχνης στη δημιουργική ανθεκτικότητα και τη δημιουργία τόπου μέσα από την ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής, προσθέτοντας επίσης το πρίσμα του COVID-19. Υπό αυτή την έννοια, λειτούργησε ως μία πρώτη προσέγγιση στη μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί, λαμβάνοντας υπόψη τις διαφοροποιήσεις που υποδεικνύουν οι διάφοροι τόποι/τοποθεσίες/χώροι και κάθε τοπικό, κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο.

Έπειτα από την Έρευνα Δευτερογενών Στοιχείων, οι εταίροι στην Ιταλία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα συγκρότησαν Ομάδες Εστίασης (Focus Groups) με εκπροσώπους από τις κύριες ομάδες στόχους στις οποίες απευθύνεται το πρόγραμμα, δηλαδή καλλιτέχνες στο περιθώριο και εκπρόσωποι των μελών της κοινωνίας. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι μία βαρυσήμαντη πτυχή του προγράμματος αποτελεί η κοινωνική ένταξη και ενδυνάμωση των πολιτών που αντιμετωπίζουν οικονομικά εμπόδια, διακρίσεις με βάση το εθνικό και πολιτιστικό τους υπόβαθρο ή φυλετικές ανισότητες. Σύμφωνα με το τελευταίο, οι συμμετέχοντες όλων των ομάδων εστίασης επιλέχθηκαν σύμφωνα με τα προαναφερόμενα κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια, εστιάζοντας και στο εύρος της ηλικίας, εφόσον το πρόγραμμα προάγει κατά κύριο λόγο την ενδυνάμωση των νέων ηλικίας από 18 έως 35 ετών.

Οι ομάδες εστίασης με τους καλλιτέχνες μελέτησαν τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που προέκυψαν στον τομέα τους εξαιτίας του COVID-19 ενώ οι αντίστοιχες με τα μέλη της κοινωνίας έδωσαν την έμφαση στις προκλήσεις, τις ανάγκες, τα συναισθήματα τους ζώντας στην εποχή του COVID-19, συμπεριλαμβανομένης της ανάγκης να αισθανθούν δημιουργικοί και παραγωγικοί.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Τα ευρήματα των ομάδων εστίασης πρόσφεραν σημαντικά στοιχεία για την ανάπτυξη της Στρατηγικής Συμμετοχής Κοινότητας (Community Engagement Strategy) που περιγράφεται στο δεύτερο κεφάλαιο του εγγράφου αυτού. Εφόσον τα προγράμματα δημιουργίας τόπου λαμβάνουν χώρα κυρίως σε δημόσιο χώρο, είναι σημαντικό να περιλαμβάνουν στις δραστηριότητές τους, πέραν των βασικών ομάδων εργασίας με τους καλλιτέχνες και των μελών της κοινότητας, σημαντικούς παράγοντες της κοινότητας όπως τοπικές αρχές, αρμόδιους για τη χάραξη πολιτικής, άλλους Οργανισμούς Κοινωνίας Πολιτών της πόλης. Η διασφάλιση της δέσμευσης και της συνεργασίας των εμπλεκόμενων ενδιαφερομένων είναι σημαντική για την επιτυχή εκπλήρωση και τον μακροπρόθεσμο αντίκτυπο των προγραμμάτων δημιουργικής δημιουργίας τόπου.

Τέλος διεξήχθη μία διαδικτυακή *Δημοσκόπηση*, με στόχο τον εντοπισμό του υπάρχοντος επιπέδου των δεξιοτήτων ζωής στα μέλη της κοινότητας. Οι προαναφερόμενες δεξιότητες επιλέχθηκαν από το ευρωπαϊκό πλαίσιο *Δεξιοτήτων Ζωής και Ψηφιακών Δεξιοτήτων* το οποίο οι πολίτες χρειάζεται να αναπτύξουν ώστε να διαχειριστούν επιτυχώς τις προκλήσεις που τίθενται από το πλήθος μεταβολών που λαμβάνουν χώρα στην κοινωνία. Οι κοινωνικές δεξιότητες όπως η ενσυναίσθηση, η ευελιξία, η προσωπική ευημερία, η αυτορρύθμιση των συναισθημάτων, η συνεργασία, η κριτική σκέψη, ο αλφαριθμητισμός σε βασικές γνώσεις πληροφορικής και μέσα αποτελούν ορισμένα παραδείγματα από τις δεξιότητες υπό διερεύνηση. Η έκθεση ευρημάτων, βάσει των δεδομένων που συλλέχθηκαν και αναλύθηκαν από την *Melting Pro*, λειτούργησε ως δεδομένο για την ανάπτυξη του Πλαισίου Αναγκών για Δεξιότητες Ζωής και προγράμματος κατάρτισης για τους συμμετέχοντες του προγράμματος. Η απόκτηση των προαναφερθέντων δεξιοτήτων ζωής μέσω σχεδιασμένων συνεδριών κατάρτισης αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα για την επιτυχή εμπλοκή καλλιτεχνών και μελών της κοινότητας στην ανάπτυξη προγραμμάτων δημιουργικής δημιουργίας τόπου.

Παρόλο που τα προτεινόμενα κεφάλαια στο Πλαίσιο Παρέμβασης του COME2ART ορίζονται ως φαινομενικά ανεξάρτητα στάδια του προγράμματος, είναι εις βάθος διασυνδεδεμένα και το ένα εξαρτάται και επηρεάζει το άλλο. Όπως αναφέρθηκε και στην Έρευνα Δευτερογενών Στοιχείων, η σύνθεση *θεωρίας και πράξης* είναι βασική για οποιαδήποτε δημιουργική πράξη¹. Η διαδικασία του συνεχούς αναστοχασμού επί της διαδικασίας σε εξέλιξη

¹ Kotsakis, Dimitris. 2012. *3 plus 1 essays*. Athens: Ekdoseis ton synadelfon. Η *σύνθεση θεωρίας και πράξης* δημιουργεί την *πράξη*, όποιο κι αν είναι το πεδίο εφαρμογής, είτε πρόκειται για καλλιτεχνικά έργα, εκπαίδευση, ιατρική, επιστήμες, αθλητισμό, κ.ά.. Πρόκειται για την αναθεώρηση/τον αναστοχασμό επί της πράξης η οποία εφαρμόζεται στην εξέλιξη της θεωρίας, και αντίστροφα. Πρόκειται για τις θεωρίες που εφαρμόζονται στην πράξη με συνεχή ανατροφοδότηση.

συνιστάται ιδιαίτερα για κάθε στάδιο παρέμβασης. Η προσέγγιση εκμάθησης μέσω της πράξης συνιστάται ιδιαίτερα.

Το τρέχον πλαίσιο παρέμβασης μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους ενδιαφερομένους πέραν της συνεργασίας ως εργαλείο για τη δημιουργία κοινωνικής δημιουργικής ανθεκτικότητας μέσω της ανάπτυξης δεξιοτήτων ζωής. Είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για: α) τοπικές και περιφερειακές αρχές που επιθυμούν να προωθήσουν τη συμμετοχή των πολιτών τους σε πολιτιστικό σχεδιασμό, δημιουργία κοινής ταυτότητας κοινότητας σε περιόδους αβεβαιότητας και β) Οργανισμούς Κοινωνίας Πολιτών που εργάζονται με ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και διαφορετικές υπο-ομάδες, όπως νέους, μετανάστες, γυναίκες, ανθρώπους μεγαλύτερους σε ηλικία, με χαμηλή ειδίκευση, ως μέθοδο κοινωνικής ένταξης με βάση την τέχνη. Μ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να διασφαλιστεί ο επιθυμητός μακροπρόθεσμος αντίκτυπος των εν λόγω προγραμμάτων.

Το πρόγραμμα COME2ART στηρίζεται σε διάφορα πρότερα χρηματοδοτούμενα προγράμματα της ΕΕ που αποδεικνύουν τον αντίκτυπο των τεχνών και του πολιτισμού στην ενίσχυση των ικανοτήτων των πολιτών, τη δημιουργική έκφραση, την κοινωνική συνοχή και ένταξη στην κοινωνία, την ενεργό συμμετοχή των πολιτών και την ευημερία των ενηλίκων. Τα αποτελέσματα των δύο προηγούμενων σχετικών προγραμμάτων χρηματοδοτούμενων από το Erasmus+: τα προγράμματα "Make Your Place" (Δημιούργησε τον χώρο σου) και "Arts: Agents of Community Change" (Τέχνες: Παράγοντες αλλαγής της κοινωνίας) (KA2 Ανάπτυξη δεξιοτήτων για νέους) λήφθηκαν υπόψη σχετικά με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της διαδικασίας COME2ART. Το πρώτο επικεντρώθηκε στην προώθηση της συμμετοχής των νέων στα κοινωνικά δρώμενα μέσω της δημιουργικής δημιουργίας τόπου ενώ το δεύτερο ήταν ένα πρόγραμμα κινητικότητας για νέους το οποίο διοργάνωσε ένα σεμινάριο για νέους σχετικά με την προσέγγιση δημιουργίας τόπου με βάση την τέχνη. Άλλα προγράμματα της ΕΕ που προσέφεραν σημαντικά δεδομένα ήταν το "POPULART" το οποίο χρησιμοποίησε την τέχνη ως μέσο, και πρόσφερε μοναδικούς τρόπους για εκπαίδευση ενηλίκων για ενεργό συμμετοχή πολιτών, προσωπική ανάπτυξη και προσωπική εκπλήρωση, όπως επίσης και το πρόγραμμα "HEROINES" το οποίο επικεντρώθηκε στην ενδυνάμωση γυναικών με ψυχικές νόσους που ζουν σε αγροτικές περιοχές χρησιμοποιώντας τη γραφή ως θεραπεία.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

1. Θεωρητικό υπόβαθρο

Ο όρος *δημιουργία τόπου* (placemaking) αποτελεί έναν βασικό όρο, όπως επίσης και βασική έννοια στην οποία στηρίζεται το COME2ART. Επιπλέον, πρόκειται για έναν από τους βασικούς στόχους του Προγράμματος, σημαντικό για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων ζωής και της κοινωνικής ανθεκτικότητας με την οποία είναι συμπληρωματικοί. Ο όρος *δημιουργία τόπου* περιλαμβάνει τον *τόπο* ο οποίος σχετίζεται με τον *χώρο*. Ο *χώρος γίνεται* ένας *τόπος* μέσω διαδικασιών *εμπειρίας*, ενώ *η τέχνη* στον *δημόσιο χώρο* είναι μία από τις πιθανές παρόμοιες τεχνικές. Τα οφέλη της εμπειρίας του χώρου μέσω της τέχνης στον δημόσιο χώρο περιγράφηκαν εκτενώς στην Έρευνα Δευτερογενών Στοιχείων και θα αναλυθούν εδώ μαζί με τις θεωρητικές προσεγγίσεις τους.

1.1. Δημιουργία τόπου (placemaking)

Ο όρος *δημιουργία τόπου* (placemaking) κατέστη σχετικά γνωστός μόνο κατά τις τελευταίες δεκαετίες και η *δημιουργική δημιουργία τόπου* (creative placemaking) έγινε ευρέως γνωστή μόνο κατά την τελευταία δεκαετία. Στη συνέχεια, σύμφωνα με τον Jeroen Laven, την Anna Bradley και τον Levente Polyak, ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός “Project for Public Spaces” (Πρότζεκτ για δημόσιους χώρους) με έδρα τη Νέα Υόρκη ξεκίνησε να χρησιμοποιεί εκτενώς τον όρο από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 για να περιγράψει την προσέγγισή τους σχετικά με τη *δημιουργία κοινότητας γύρω από τον τόπο*. Σύμφωνα με την Εθνική Χορηγία για τις Τέχνες (NEA) εκείνοι εφηύραν εκ νέου και δημιούργησαν τον όρο: «Το 2009, η Εθνική Χορηγία για τις Τέχνες αποφάσισε να επικεντρωθεί στον ρόλο των οργανισμών τέχνης, στους καλλιτέχνες και σχεδιαστές στη δημιουργία καλύτερων τόπων και αποφάσισε να το ονομάσει «δημιουργική δημιουργία τόπου». Πρόκειται για έναν όρο που ουσιαστικά σημαίνει ότι δίνεται στην τέχνη μία θέση στο τραπέζι ανάπτυξης της κοινωνίας. Με άλλα λόγια, όταν επικεντρώνεσαι σε ανάπτυξη νέων ακινήτων, ευκαιρίες μετακίνησης, θέματα ασφάλειας, κρίσεις δημόσιας υγείας ή λοιπά ζητήματα τα οποία έχουν αντίκτυπο στον τρόπο που ένας τόπος επηρεάζει τη ζωή των κατοίκων, οι τέχνες είναι ένα από τα εργαλεία που πρέπει να σκεφτείς να χρησιμοποιήσεις. Οι Ann Markusen and Anne Gadwa αναφέρουν ότι «αυτό που συνήθως αποκαλείται στην Ευρώπη «αναβίωση» αστικών χώρων, στις ΗΠΑ δηλώνεται ως «δημιουργική δημιουργία τόπου» και ο Wilfried Eckstein προσθέτει ότι είναι αυτό που στις μέρες μας έχει την τάση να αναπλαισιώνεται ως «τέχνες στην αστική ανθεκτικότητα», παρόλα αυτά ο όρος *δημιουργία τόπου* παραμένει ο πιο κοινός απ’ όλους τους όρους. Σχετικά με τον ρόλο των τεχνών,

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

ο Eckstein σχολιάζει επίσης ότι η *δημιουργική δημιουργία τόπου* δηλώνει καλλιτεχνικές προσπάθειες για αναβίωση των αστικών περιοχών.

Εκείνο που πρέπει να γίνει κατανοητό αναφορικά με τη *δημιουργία τόπου* είναι ότι οποιαδήποτε δραστηριότητα οποιουδήποτε προσώπου ή ομάδας και οποιουδήποτε είδους ή κλίμακας είναι *δημιουργία τόπου* – αποτελεί *δημιουργία τόπου*, ιδιαίτερα όταν αναφερόμαστε σε επίπεδο γειτονιάς και κοινωνίας. Το πρόγραμμα COME2ART το καθιστά ξεκάθαρο ότι οι επιθυμητές διαδικασίες θα οδηγήσουν στην επίτευξη συνεργιών και στη γεφύρωση μεταξύ των διαφόρων ατόμων, ομάδων και παραγόντων και δεν πρόκειται για σχέδιο ανώτατης αρχής. Μικρότερο σε μέγεθος, παρεμβάσεις σε επίπεδο γειτονιάς ή κοινωνίας που ομοιάζουν με διαδικασίες από τη βάση προς την κορυφή, αντί για μία πρόταση βασικού σχεδίου που αποκλείει ανθρώπους οι οποίοι εν τέλει θα είναι εκείνοι που θα βιώσουν τα αποτελέσματα πρώτοι.

Με παρόμοιο τρόπο έρχεται ο Nabeel Hamdi στον πρόλογο του βιβλίου του *Pacemaker's guide to Building Community* (Οδηγός εκείνου που δίνει τα βήματα για τη δημιουργία κοινότητας), ο οποίος εξηγεί ότι «προτίμησε να χρησιμοποιήσει τη φράση «εκείνου που δίνει τα βήματα», αντί για αρχιτέκτονες, σχεδιαστές ή ειδικούς) γιατί είναι περιεκτικός για όλους όσους δημιουργούν και διατηρούν την ποιότητα των ανθρώπινων οικισμών, συμπεριλαμβανομένων κυρίως τον ανθρώπων και κοινωνιών που κατοικούν. Η ευφυΐα του μέρους, συνεχίζω να υποστηρίζω, είναι στους δρόμους των απανταχού τόπων, όχι στα γραφεία σχεδιασμού της γραφειοκρατίας. Η αρχιτέκτονας τοπίων Lynda H. Schnecko και ο αρχιτέκτων και σχεδιαστής Robert G. Shibley αναφέρουν ότι «η δημιουργία τόπου είναι ο τρόπος με τον οποίο όλοι οι άνθρωποι μεταμορφώνουν τους τόπους στους οποίους βρίσκονται σε τόπους στους οποίους θέλουν να ζήσουν». Με τα λόγια αυτά τονίζουν τη σημασία και την αναγκαιότητα της ενεργούς συμμετοχής των πολιτών στη δημιουργία του περιβάλλοντός τους, παρόλο που στο βιβλίο τους εξετάζουν κυρίως τις «πραγματικές δημοκρατικές συνεργασίες ενδυναμωμένων κοινωνιών με επαγγελματίες σχεδιασμού και αρχιτεκτονικής».

Στην έρευνα του Τμήματος Αστικών Μελετών και Σχεδιασμού του MIT η έρευνα *Τόποι εν Δημιουργία: Πώς η δημιουργία χώρου χτίζει τόπους και κοινωνίες* οι συγγραφείς επανέρχονται στις πρώτες προτάσεις του κεφαλαίου του κειμένου όταν λένε: «Η δημιουργία τόπων είναι μία πράξη δράσης. Δεν πρόκειται για σχεδιασμό, πρόκειται για πράξη. Αυτό είναι το τόσο βαρυσήμαντο του θέματος. Σε τέτοιο πλαίσιο, «η μεταμόρφωση του τόπου που βρίσκεσαι σε τόπο που ζεις» και «η ισχυρή πράξη του να κάνεις κάτι» κάποιος μπορεί να βρει λίγη από την πραγματική ουσία της διαμόρφωσης χώρου: τη βίωση του χώρου, τη δράση στον χώρο εντός διαφόρων χωροταξικών πρακτικών, μετατρέποντας μ' αυτόν τον τρόπο τον χώρο σε τόπους. Με την προσθήκη των απεριόριστων επιδέξιων

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

τρόπων σε τέτοιες πρακτικές θα μπορούσε να επιφέρει, ως απάντηση στις πραγματικές ανάγκες οποιασδήποτε γειτονιάς και πράγματι καλώντας για συμμετοχή την κοινωνία και τις κοινωνικές ομάδες από τις οποίες αποτελείται, προσφέρουν τα πιθανά χαρακτηριστικά για μία βαθιά ουσιαστική δημιουργική δημιουργία τόπου.

1.2. Είδη χώρων και τόπων

Ο δημόσιος χώρος είναι κεντρικός όρος σε πολυάριθμες ακαδημαϊκές συζητήσεις, η βασική έννοια σε διάφορες καλλιτεχνικές πρακτικές και σε πολυάριθμα σχετικά έργα τέχνης. Ωστόσο παραμένει δύσκολο να παραμείνουμε σε έναν μεμονωμένο συγκεκριμένο ορισμό εφόσον οι διάφορες προσεγγίσεις διαφέρουν. Είναι, επίσης, ιδιαίτερα σύνηθες ο δημόσιος χώρος να αναφέρεται πολλές φορές ως το αντίθετο του ιδιωτικού χώρου, ωστόσο το διπλό αυτό νόημα επίσης αμφισβητείται. Παρόλο που ισχύει ότι τόσοι πολλοί παραδοσιακά ανοιχτοί δημόσιοι χώροι αντιμετωπίζουν την απειλή της ιδιωτικοποίησης και συχνά ιδιωτικοποιούνται, σε πολλές άλλες περιπτώσεις υπάρχουν υβριδικοί ιδιωτικοί-δημόσιοι χώροι. Ορισμένα ιστορικά προσδιορισμένα παραδείγματα ανοιχτών δημόσιων χώρων αποτελούν οι πλατείες των πόλεων, τα εμπορικά κέντρα, τα πάρκα και τα πεζοδρόμια. Οι ακτές, τα δάση και τα βουνά θεωρούνται επίσης δημόσιοι χώροι ελεύθερης πρόσβασης όπου δεν επιτρέπονται κρατικές ή ιδιωτικές παρεμβάσεις, τουλάχιστον σύμφωνα με τα συντάγματα των περισσότερων χωρών όπως η Ελλάδα (και παρά τις διάφορες παρεμβάσεις που περιστασιακά λαμβάνουν χώρα). Στον αντίποδα, τόποι όπως τα μουσεία, τα στάδια, τα θέατρα, τα εστιατόρια ή τα καφέ μπορεί να είναι ιδιόκτητα, ωστόσο ταυτόχρονα είναι δημόσια, με την έννοια ότι οι άνθρωποι είναι παρόντες και παρουσιάζονται στους άλλους σε δημόσιο χώρο και ό,τι κάνουν εκεί είναι δημόσιο, σε κοινή θέα και μπροστά σε άλλους ανθρώπους. Τέτοιοι τόποι είναι ιδιωτικοί-δημόσιοι τόποι, ιδιόκτητοι δημόσιοι χώροι που διαφέρουν από τους υπόλοιπους δημόσιους τόπους και χώρους όσον αφορά την κυριότητα και την ελεύθερη (ή/και ελεγχόμενη) πρόσβαση.

Μια άλλη αξιοθαύμαστη περίπτωση αποτελούν οι προσόψεις των κτιρίων. Οι εξωτερικοί τοίχοι των κτιρίων είναι είτε ιδιόκτητοι είτε ανήκουν στο Κράτος (για παράδειγμα ο τοίχος ενός Δικαστηρίου ή ο τοίχος ενός δημαρχείου), ωστόσο βρίσκονται σε κοινή θέα, ως εκ τούτου οι κάθετες επιφάνειες των κτιρίων μπορούν επίσης να θεωρηθούν δημόσιος χώρος ακόμη κι αν είναι δημόσια (ή Κρατική) περιουσία. Επομένως, στην πιο καθαρή τους μορφή, οι πλατείες, τα πάρκα και τα πεζοδρόμια είναι δημόσιοι χώροι ελεύθερης πρόσβασης, ενώ άλλοι χώροι είναι ιδιωτικοί, ωστόσο από πολλές απόψεις, είναι ταυτόχρονα δημόσιοι. Είναι *ιδιωτικοί δημόσιοι χώροι*. Αντί για το διπλό ιδιωτικό-δημόσιο, ο

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Δημήτρης Κωτσάκης, πρώην καθηγητής στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης υποστηρίζει ότι η σωστή διαλεκτική θα πρέπει να είναι *προσωπικός χώρος-δημόσιος χώρος* (με βάση τον ιστορικό διαχωρισμό *σπίτι-πόλη*) και *ιδιωτικός χώρος-κρατικός χώρος* (με βάση τους ιδιοκτήτες της περιουσίας). Κάνει λόγο, επιπλέον, για τον *Κοινό χώρο*, ο οποίος αποτελεί την τομή του *δημόσιου* και του *ιδιωτικού χώρου*, ενώ ο Σταύρος Σταυρίδης, καθηγητής Αρχιτεκτονικής στο Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο εξηγεί ότι ο Κοινός χώρος είναι μία σειρά από χωρικές σχέσεις που προέρχονται από κοινές πρακτικές, πρακτικές διαμοιρασμού είτε εντός μιας κοινωνίας κοινών πολιτών είτε με τη μορφή ενός ανοιχτού δικτύου δρόμων μέσω των οποίων αναδυόμενες και πάντοτε ανοιχτές κοινωνίες κοινών πολιτών επικοινωνούν και ανταλλάσσουν αγαθά και ιδέες ανοίγοντας τον κύκλο ώστε να συμπεριλάβουν νεοεισερχόμενους.

Παρόλα αυτά, είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό για τους καλλιτέχνες, τους θεωρητικούς, τους φοιτητές και άλλους να αναρωτιούνται σχετικά με τις διαφορές μεταξύ χώρου και τόπου. Ο χώρος είναι φαινομενικά πιο γενικός και από πολλές απόψεις είναι αφηρημένος, ενώ ο τόπος είναι πιο συγκεκριμένος. Ο Γάλλος φιλόσοφος Michel De Certeau στο βιβλίο του *The practice of everyday life (Η πρακτική της καθημερινής ζωής)* ήταν από τους πρώτους που επεξήγησε τη διαφορά μεταξύ των δύο εννοιών. Ήδη η λέξη *Πρακτική* στον τίτλο του βιβλίου του δηλώνει τις χωροταξικές πρακτικές που είναι πιθανές εντός μίας πόλης ή οποιοδήποτε άλλου χώρου. Γράφει σχετικά με την «εμπειρία του χώρου», εννοώντας τους τρόπους που εμείς ως άνθρωποι ζούμε, χρησιμοποιούμε και εν τέλει βιώνουμε τον χώρο. Ο Κινεζο-Αμερικανός ανθρωπογεωγράφος Yi-Fu Tuan αναφέρεται στη *βιωματική οπτική* στο βιβλίο του *Space and place, the perspective of experience (Χώρος και τόπος, η οπτική της εμπειρίας)*. Ο Δημήτρης Κωτσάκης επανέρχεται με γνώσεις ο οποίος υποστηρίζει ότι ένας *τόπος* είναι ο *βιωμένος χώρος*, ένας χώρος που βιώνεται από *ανθρώπους* είτε ατομικά είτε συλλογικά. Το δεύτερο μέρος απαντά σε ερωτήσεις σχετικά με το *ποιος* βιώνει έναν χώρο, είτε πρόκειται για ένα μεμονωμένο άτομο, ομάδα ατόμων είτε οποιοδήποτε συλλογικό υποκείμενο, όπως επίσης και εισάγει ζητήματα συλλογικής μνήμης.

Εκείνο που γίνεται ακόμη πιο ξεκάθαρο είναι ότι η εμπειρία του χώρου υποδηλώνει μια σειρά γεγονότων στον χώρο. Ένα μεγάλο εύρος *χωροταξικών πρακτικών* που συμβάλλουν στην εμπειρία μας και εν τέλει συνιστούν τα χαρακτηριστικά και τα στοιχεία που καθορίζουν τους τόπους, και ως εκ τούτου μετατρέπουν τους *χώρους* σε *τόπους*. Σύμφωνα με τον Henri Lefebvre, ο φυσικός χώρος δεν αποτελεί μέσο που περιλαμβάνει τον κοινωνικό χώρο. Αντίθετα, ο κοινωνικός χώρος είναι εκείνος που περιλαμβάνει και δημιουργεί τον φυσικό χώρο και εκεί είναι που συντελούνται όλες οι *χωροταξικές πρακτικές* και ανακατασκευάζουν τον φυσικό χώρο και αναδιαμορφώνουν τα κοινωνικά

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

χαρακτηριστικά του. Η περιγραφή των εν λόγω μηχανισμών μας οδηγεί ξανά στην τέχνη των πρακτικών δημόσιου χώρου και σε αυτό που περιγράφεται ως δημιουργία τόπου, το οποίο θα επεξηγηθεί στις επόμενες σελίδες. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειώσουμε ότι δεν λέμε «τέχνη σε δημόσιο τόπο», αντίθετα είναι σύνηθες να λέμε «τέχνη σε δημόσιο χώρο» το οποίο συνεπώς (το καλλιτέχνημα) δημιουργεί έναν τόπο.

1.3. Η τέχνη στον δημόσιο χώρο προς όφελος της δημιουργίας τόπου

Η εξέταση της τέχνης στον δημόσιο χώρο συνδέεται με την καθημερινή εμπειρία της πόλης και εν τέλει υποδεικνύει τις πιθανότητες δράσης στο πλαίσιο του COME2ART. Η δημιουργία τέχνης στον δημόσιο χώρο είναι τόσο περίπλοκη και μεταβαλλόμενη όσο και οι αμέτρητες άλλες χωροταξικές πρακτικές. Αντιστοίχως, συμπεριλαμβάνει επίσης έναν μεγάλο αριθμό χωροταξικών πρακτικών που δεν περιορίζονται σε συγκεκριμένο είδος δράσεων, στυλ και τεχνικών. Ποικίλει από την παραδοσιακή γλυπτική σε σύγχρονες εγκαταστάσεις τέχνης, από την πιο απλή μορφή γκράφιτι των εφήβων έως τις πιο πολυσύνθετες υπογραφές με σπρέι (tags), από τα πολυάριθμα γκράφιτι και τα αυτοκόλλητα τέχνης του δρόμου, αφίσες και στένσιλ μέχρι δημιουργία γκράφιτι σε εξουσιοδοτημένους χώρους, από ρεαλιστικές εικόνες (trompe l'oeil) μέχρι τεράστιας εμβέλειας τοιχογραφίες στις πλευρές ψηλών κτιρίων. Μπορεί επίσης να περιλαμβάνει έργα τέχνης μέσω βίντεο, προβολές, τέχνη με φως, διάφορα ψηφιακά μέσα και διαδραστικές εφαρμογές και φυσικά, project που περιλαμβάνουν συλλογικές διαδικασίες συμμετοχής ή/και συμμετοχή πολιτών. Ωστόσο, η τέχνη στον δημόσιο χώρο δεν περιορίζεται με κανέναν τρόπο στις καλές τέχνες ούτε σε οποιαδήποτε αυστηρώς οπτικά έργα. Οι μουσικοί του δρόμου αποτελούν ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα πώς η μουσική μπορεί με τη σειρά της να συμπεριληφθεί στην οικογένεια της τέχνης στους δρόμους. Το ίδιο μπορούμε να πούμε για οποιοδήποτε είδος παράστασης: από τους ζογκλέρ μέχρι και τα θέατρα του δρόμου, από το break dance μέχρι το tango, από εννοιολογικές πράξεις (conceptual acts) μέχρι τη δημόσια ανάγνωση ποίησης και πολυάριθμες πράξεις που μπορεί να φανταστεί ένας καλλιτέχνης. Μέχρι έναν συγκεκριμένο βαθμό, το ίδιο ισχύει και για δραστηριότητες όπως το skateboard ή το παρκούρ.

Σύμφωνα με τις δράσεις που μόλις περιγράφηκαν, αν από τη μία υπάρχουν οι καλές τέχνες και οποιεσδήποτε οπτικές παρεμβάσεις και εγκαταστάσεις, τότε από την άλλη υπάρχουν οι παραστατικές παρεμβάσεις. Οι δύο κατηγορίες μπορούν επίσης να διαφοροποιηθούν από το γεγονός ότι η προηγούμενη συνήθως αφήνει ένα ορατό ίχνος στον δημόσιο χώρο, ενώ η τελευταία συνήθως δεν αφήνει. Και πάλι, υπάρχουν διάφορα είδη εκδηλώσεων που τα συνδυάζουν όλα, για παράδειγμα μία ζωντανή συναυλία, ένα φεστιβάλ ή ακόμη κι ένα πάρτι

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

που περιλαμβάνει οπτικά, μουσικά και σκηνογραφικά στοιχεία: εικόνες, ήχο, κίνηση και, κυρίως, την ουσιαστική συμμετοχή του κοινού, ως θεατές, ακροατές, χορευτές, καλλιτέχνες και κυρίως, ενεργοί συμμετέχοντες που συμβάλλουν στη δημιουργία των καλλιτεχνημάτων, στην ατμόσφαιρα και επίσης στη γενικότερη *αύρα*. Σε άλλα έργα, ένα πολύπλευρο γεγονός μπορεί να γίνει κατανοητό ως ένα έργο τέχνης, παρόλο που ενσωματώνονται πολλές τέχνες και πράξεις. Σε κάθε περίπτωση, η ίδια η τοποθεσία και ο τρόπος που αντιμετωπίζεται για τους σκοπούς ενός έργου τέχνης ή μιας εκδήλωσης είναι σημαντική.

Σχολιάζοντας τις επιδείξεις προσεγγίσεις και μελέτες, θα μπορούσαμε να κάνουμε λόγο για την τέχνη της *δημιουργίας εκδήλωσης*, την τέχνη του *διευθύνειν*, ή για να επιστρέψουμε στον τίτλο του προγράμματος, την τέχνη της *δημιουργίας τόπου*. Παρόλα αυτά, σχετικά με τις προαναφερόμενες περιγραφές είναι δίκαιο να πούμε ότι η τέχνη σε *δημόσιο χώρο* δεν είναι απαραίτητα ένα είδος ούτε ένα συγκεκριμένο κίνημα τέχνης, αλλά καθορίζεται κυρίως από το γεγονός ότι συντελείται σε δημόσιο χώρο. Μ' αυτόν τον τρόπο, μπορεί δυνητικά να συμπεριλάβει όλα τα πιθανά είδη δράσεων ή πρακτικών τέχνης, παράλληλα με την *τέχνη* της διαχείρισης του ίδιου του χώρου, ο οποίος ούτως ή άλλως (ο χώρος) αποτελεί το ουσιαστικό στοιχείο των εν λόγω καλλιτεχνημάτων: τον δέκτη και το έδαφος ώστε αυτά να λάβουν χώρα.

Έπειτα από τα θέματα που συζητήθηκαν παραπάνω, προτείνεται μια λεπτομερής εξέταση των διαφόρων καλλιτεχνημάτων, εκδηλώσεων και δράσεων πριν τις παρουσιάσεις των καλλιτεχνημάτων, ως αναπόσπαστο μέρος των γενικών προγραμμάτων. Τέτοιες μελέτες περίπτωσης είναι πάντοτε χρήσιμες για να κατανοήσουμε τις τοποθεσίες και τα καλλιτεχνήματα που μπορούν να τοποθετηθούν και οτιδήποτε άλλο θα μπορούσε πιθανόν να συμβεί εκεί. Κάθε μία από τις εξεταζόμενες μελέτες αναπόφευκτα παρουσιάζουν μία σειρά πτυχών, οι οποίες ενσωματώνουν με πολλαπλούς τρόπους μέσα, στρατηγικές, ηθική και αισθητική. Παρουσιάζουν επίσης πτυχές συνέργειας και συλλογικότητας, το δικαίωμα στην πόλη και στην εμπειρία του χώρου και πλεονεκτήματα για την κατανόησή μας για τον χώρο και τις πτυχές του μέρους. Ωστόσο, εκείνο που πρέπει να έχουμε στον νου μας παρ' όλα αυτά είναι ότι κάθε χώρος και τόπος διαφέρουν και αντίστοιχα κάθε καλλιτεχνήμα εξετάζεται στα ειδικά χαρακτηριστικά του που καθορίζονται από τον φυσικό και κοινωνικό συγκείμενο κάθε τόπου.

Η συζήτηση μεταξύ επιτηρητών και καλλιτεχνών, όπως επίσης μεταξύ καλλιτεχνών και μελών της κοινωνίας είναι περαιτέρω παραγωγική και σημαντική για την μεταξύ τους επικοινωνία. Ένας ενδεικτικός κατάλογος έργων θα μπορούσε να περιλαμβάνει ένα μεγάλο εύρος έργων, από τις παρεμβάσεις των Akay και Peter από την Στοκχόλμη μέχρι τις εγκαταστάσεις και κατασκευές του καλλιτέχνη Swoon με έδρα το Brooklyn, από τις προβολές του Krzysztof

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Wodiczko ως τις οικειοποιήσεις των δημόσιων εγκαταστάσεων της Jenny Holzer, από τον Gordon Matta-Clark ως τη συλλογική εγκατάσταση City of Names στο Βερολίνο το 2003, από τις πρακτικές «αντάρτικης κηπουρικής» (guerilla gardening) μέχρι τα πάρτι του δρόμου, από τις τοπικές παραδοσιακές γιορτές μέχρι εκδηλώσεις που διοργανώνονται από την IoDeposito και την Melting Pro, Learning Societa Cooperativa, από την αστική εξερεύνηση ως την τέχνη της διαμεσολάβησης χώρου σε άλλες μορφές τέχνης και πλατφόρμες, από υπαίθρια μουσικά φεστιβάλ ως δημόσιες παιδικές χαρές, από διάφορες συγκεντρώσεις και παρελάσεις μέχρι αυθόρμητες εκδηλώσεις, καλλιτεχνήματα και παραστάσεις κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων για τη ζωή των έγχρωμων (Black Lives Matter) το 2020. Ο Σταύρος Σταυρίδης αφηγείται και αναλύει τις πιθανότητες που προκύπτουν από παρόμοια παραδείγματα όπου οι άνθρωποι μιας γειτονιάς όπως επίσης άνθρωποι από άλλες περιοχές συλλογικά χτίζουν εκ νέου ένα ολόκληρο πάρκο ανοιχτό σε όλους, ενσωματώνοντας κάθε είδους τέχνη από την αρχιτεκτονική ως την κηπουρική, θεατρικές παραστάσεις και μουσική. Στις παρουσιάσεις του περιγράφει επίσης πώς τα τοπικά φεστιβάλ ή ακόμη και ένα δείπνο συνοδευόμενο από μουσική και χορό σε μια δημόσια πλατεία μπορεί να λειτουργήσει για να βιώσεις την πόλη ως έναν κοινό χώρο. Σε άλλα παραδείγματα, δίνεται έμφαση στο στοιχείο της παράστασης στα καλλιτεχνήματα και στις δραστηριότητες, ως ποιότητα και ως αναγκαιότητα, και για τους έφηβους και για τους ενήλικες. Άλλες περιπτώσεις βοηθούν να κατανοήσουμε αν οι τοιχογραφίες μπορούν να είναι είτε εργαλεία είτε σημάδια αναβάθμισης για μία περιοχή ή αν εμπλέκουν την κοινωνία σε πιθανές συμπεριφορές.

Οι τοποθεσίες τους μπορεί να είναι παγκάκια ή στάσεις λεωφορείου, πάρκα ή παιδικές χαρές, λίμνες ή ακτές, καταφύγια ή τούνελ, εγκαταλειμμένα κτίρια και αστικά ερείπια, μικρές πλατείες ή τοποθεσίες με μνημεία, βεράντες ή προσόψεις κτιρίων, παλιές βάρκες ή τρένα, πιθανώς παντού και τα πάντα. Επιπλέον, υπάρχουν διαφορετικά και διάφορα κοινά σε κάθε χρόνο και σε κάθε τόπο. Παρόλο που τα έργα λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένες περιοχές, επομένως ένα βασικό κοινό τους είναι οι εγχώριοι πληθυσμοί που ενδέχεται να παρουσιάζουν ένα συγκεκριμένο βαθμό συνοχής, ωστόσο το κοινό αποτελείται από διάφορα άτομα οποιασδήποτε πιθανής ηλικίας, φύλου, εθνικότητας, πολιτιστικού ή κοινωνικού υποβάθρου. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις, οι εκδηλώσεις και τα καλλιτεχνήματα αναφέρονται σε κοινότητες και κοινωνικές ομάδες με τις οποίες αντιστοιχούν και αλληλεπιδρούν κι αυτό είναι ένα γεγονός για να ληφθεί υπόψη πριν τον σχεδιασμό και κατά τη διάρκεια της δράσης. Τέλος, εξαιρετικά σημαντική είναι η περιγραφή σχετικά με τον τρόπο που οι καλλιτέχνες αντιμετωπίζουν τα θέματά τους αν έχουν να κάνουν με υποεκπροσωπούμενες μειονότητες και κοινωνικές ομάδες και σχετικά παραδείγματα πρέπει επίσης να συζητηθούν.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

1.4. Προτεινόμενες προσεγγίσεις και μεθοδολογίες

Μέσω του προγράμματος εκπαίδευσης του COME2ART, οι καλλιτέχνες ως εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι πρέπει να εισαχθούν στις διαδικασίες *εκμάθησης μέσω πράξης*². Εξαιτίας του γεγονότος ότι πολλοί από τους συμμετέχοντες θα είναι νέοι και σχετικά άπειροι στις εν λόγω διαδικασίες και προγράμματα (συλλογικά, και ταυτόχρονα να έρχονται αντιμέτωποι με τη δράση σε δημόσιο χώρο) και επίσης εξαιτίας του γεγονότος ότι η τέχνη σε δημόσιο χώρο είναι συχνά περίπλοκη και στηρίζεται σε απρόβλεπτους παράγοντες, τα προγράμματα έχουν έναν καθαυτό πειραματικό χαρακτήρα. Ως εκ τούτου, είναι πιο πιθανό οι συμμετέχοντες να *μάθουν πράγματι μέσω της δράσης*, επινοώντας τρόπους για να δημιουργήσουν, να ξεπεράσουν διάφορα εμπόδια και απαγορεύσεις. Τέτοιου είδους διαδικασίες απαιτούν και ταυτόχρονα προάγουν την ευελιξία, την κριτική και δημιουργική σκέψη, την ενεργό ακοή, την επικοινωνία και τη συνεργασία, τη λήψη αποφάσεων όπως επίσης και την αυτορρύθμιση συναισθημάτων, όλα εκ των οποίων θεωρούνται δεξιότητες ζωής. Από την άποψη αυτή, τα προαναφερόμενα αποτελούν καινοτόμα συμβολή σε εναλλακτικές πρακτικές μάθησης και μία επαρκή μέθοδο για την ώθηση της δημιουργικής ανθεκτικότητας της κοινωνίας γενικά. Όπως εξηγεί η ομάδα του Τμήματος Αστικών Μελετών και Σχεδιασμού από το MIT, η σημασία της διαδικασίας αντί του προϊόντος στη δημιουργία τόπου σήμερα είναι ένα βασικό σημείο που είναι ιδιαίτερα σημαντικό – και ωθεί την πρακτική σε ευρύτερο κοινό και διευρύνει τον πιθανό της αντίκτυπο.

Το εκπαιδευτικό υλικό για τους εκπαιδευόμενους θα πρέπει να συζητηθεί μεταξύ των ομάδων των τριών πόλεων που συμμετέχουν (Λισσαβόνα, Θεσσαλονίκη και Τρεβίζο) ενώ θα είναι καλό να υπάρχει ανταλλαγή παρατηρήσεων και συμβουλευτικής πριν την τελική μορφή και παρουσίασή τους στους εκπαιδευόμενους. Αυτό απαιτεί περαιτέρω επικοινωνία μεταξύ των εταίρων των προγραμμάτων η οποία μπορεί να επιτευχθεί μέσω διαδικτυακών συνεδρίων. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, κάθε εταίρος θα πρέπει να σκεφτεί τα δικά του τοπικά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σχετικά με τον δημόσιο χώρο. Σύμφωνα μ' αυτό, θα πρέπει να δώσουν έμφαση και σ' αυτήν την πτυχή και να ενσωματώσουν αντίστοιχα σχετικά θέματα και μελέτες περίπτωσης στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό, οι πληροφορίες που παρέχονται από τις συνοπτικές εκθέσεις των ομάδων *εστίασης* μπορεί να είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για την προετοιμασία των μαθημάτων και το εκπαιδευτικό υλικό. Η ανάγνωση του πρωτεύοντος υλικού κάθε ομάδας *εστίασης* (είτε οι περιλήψεις είτε οι πλήρεις ηχητικές καταγραφές) προτείνονται ανεπιφύλακτα για βαθύτερη κατανόηση της οπτικής και αντίληψης

² Οι δεξιότητες ζωής αποτελούν βασικές δεξιότητες που αποκτώνται μέσω της μάθησης ή/και της άμεσης εμπειρίας ζωής που επιτρέπουν σε άτομα και ομάδες να διαχειρίζονται αποτελεσματικά, ζητήματα και προβλήματα με τα οποία έρχονται συχνά αντιμέτωποι στην καθημερινή ζωή.

των πιθανών καλλιτεχνών που θα λάβουν μέρος (που σύντομα θα γίνουν εκπαιδευόμενοι και εκπαιδευτές) σε σχέση με τα θέματα του Προγράμματος.

Έπειτα από την περίοδο εκπαίδευσης, μία σημαντική οπτική, όσον αφορά τον από κοινού σχεδιασμό και την εφαρμογή των καλλιτεχνικών προγραμμάτων είναι η αναπτυσσόμενη επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας. Είναι σημαντικό οι συμμετέχοντες να αισθάνονται άνετα από την πρώτη στιγμή. Ένα σημείο αφετηρίας θα πρέπει να είναι ότι «όλοι μαθαίνουν ο ένας από τον άλλον»³. Είτε είναι καλλιτέχνες, μέλη της κοινωνίας είτε οποιοσδήποτε άλλος άνθρωπος που συμμετέχει στα προγράμματα, όλοι πρέπει να νιώθουν και να καταλαβαίνουν ότι είναι σημαντικοί για το πρόγραμμα – και όχι μόνο για τους σκοπούς του προγράμματος. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αυτοπεποίθηση, η οποία χρειάζεται για κάθε μέλος της ομάδας για να αποδώσουν δίνοντας τα μέγιστα: η καλή ενέργεια μεταξύ όσων δραστηριοποιούνται μπορεί να εγγυηθεί την ομαδική εργασία και την αφοσίωση. Ταυτόχρονα, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, αυτό οδηγεί στην απόκτηση δεξιοτήτων ζωής και μ' αυτόν τον τρόπο οδηγεί στην κοινωνική ανθεκτικότητα. Η επικοινωνία και η θετική ενέργεια μπορούν να αποκτηθούν ως αποτέλεσμα των διαφόρων συναντήσεων. Οι συμμετέχοντες δεν συναντιούνται απλώς σε στρόγγυλα τραπέζια, αλλά προχωρούν και σε επιπλέον παράλληλες δραστηριότητες. Ως εκ τούτου, μπορούν πιθανώς να είναι δημιουργικοί όχι μόνο κατά τη διάρκεια της πρακτικής των εργαστηρίων αλλά επίσης καθώς συναντώνται μεταξύ τους όταν, για παράδειγμα, βλέπουν μια ταινία ή απλώς βγαίνουν έξω για οποιοδήποτε είδους δραστηριότητα. Ένα δείπνο ή ένα πικνίκ είναι ένας από τους πολλούς τρόπους να «συναντηθούν» και να γνωρίσουν ο ένας τον άλλον⁴. Αυτά φυσικά μπορούν να συμβούν αμέσως μετά την *επιτόπια* έρευνα σχετικά με τα πιθανά μέρη για τα mini projects του COME2ART και τα τελικά project.

Ταυτόχρονα, καθώς περπατούν τριγύρω, οι συμμετέχοντες του προγράμματος θα μπορούσαν στη συνέχεια να παρατηρήσουν και συλλογικά να βιώσουν την πόλη, όπως επίσης να συζητήσουν για τα projects και να επινοήσουν δημιουργικές ιδέες. Παρόλα αυτά, και μόνο το γεγονός ότι θα αφιερώσουν κοινό χρόνο είναι ωφέλιμο για τις σχέσεις τους, την επικοινωνία τους και τέλος για την πρόοδο του προγράμματος, το οποίο είναι πιθανό να ωφελήσει τα δημιουργικά αποτελέσματα οποιασδήποτε συζήτησης. Μια τέτοια διαδικασία είναι πιθανό να συμβάλει στην ανάπτυξη περαιτέρω σχέσεων έπειτα από την εφαρμογή του προγράμματος, η οποία είναι σημαντική και από πολλές απόψεις, ένα από τα κριτήρια ώστε όλο το πρόγραμμα να θεωρηθεί επιτυχές. Ο σκοπός του

³ Τα προηγούμενα ανταποκρίνονται άμεσα στην Ενσυναίσθηση, στη Συνεργασία και την Επικοινωνία.

⁴ Ο Σταύρος Σταυρίδης, καθηγητής Αρχιτεκτονικής στο Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο περιγράφει στα βιβλία και στις παρουσιάσεις του τη σημασία ενός δείπνου για να συναντηθείς με κάποιον. Στη συνέχεια, αναλύει τα δείπνα, όπως επίσης και τις τοπικές γιορτές με μουσική και χορό σε δημόσια πλατεία που λειτουργούν για την εμπειρία της πόλης ως κοινό χώρο.

COME2ART είναι εν τέλει να ενισχύσει το αίσθημα του ανήκειν και να καθιερώσει δυναμικές συνέργειες μεταξύ διαφορετικών ανθρώπων κάθε κοινωνικού στρώματος οι οποίες θα κρατήσουν έπειτα από τη διάρκειά του και εν τέλει θα δημιουργήσουν επακόλουθες δράσεις και συνέργειες στην κοινωνία και σε διατοπικό επίπεδο.

Από την άλλη, η επιτήρηση με τη μορφή συμβουλευτικής και επιμέλειας των δράσεων είναι σημαντική. Εδώ, τα πιο έμπειρα μέλη που ανήκουν στους εταίρους του COME2ART θα μπορούσαν να παρέχουν τις γνώσεις τους ώστε να συντονίζουν τις συζητήσεις των μελών για να υλοποιήσουν τις ιδέες τους. Σε κάθε περίπτωση, εκτεταμένες συζητήσεις και εργαστήρια θα πρέπει να λάβουν χώρα και αναπόφευκτα θα είναι αναγκαία για την εφαρμογή των συλλογικών *mini* καλλιτεχνών *project*. Η επιλογή των υλικών, οι τεχνικές, τα στυλ, το ίδιο το περιεχόμενο των προτεινόμενων καλλιτεχνημάτων, η συλλογική διαδικασία και η απασχόληση στις κοινότητες (και σε ποιες) και τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό, η επιλογή της τοποθεσίας για τα καλλιτεχνήματα βρίσκονται μεταξύ των θεμάτων προς ανάλυση για τα *mini projects*. Στην Πρωτογενή Έρευνα, τονίστηκε η πολύπλευρη φύση τέτοιων προσπαθειών.

Εμπειρία από καλλιτεχνικά *project* σε σχολεία όπως επίσης και πραγματικά καλλιτεχνήματα σε πραγματικούς δημόσιους χώρους κατέδειξε την έλλειψη προγνωσιμότητας οποιουδήποτε έργου που επινοήθηκε που ενδέχεται να μην πραγματοποιηθεί όπως ήταν προγραμματισμένο στην αρχή. Ως εκ τούτου, περαιτέρω διαπραγματεύσεις και αλλαγές είναι να γίνουν και χρειάζονται μάλιστα περαιτέρω συζήτηση μεταξύ των συμμετεχόντων, των εταίρων του προγράμματος και οποιουδήποτε ειδικού που θα βρίσκεται εκεί για να βοηθήσει με τη συμβουλευτική. Ωστόσο πολλά από τα αναμενόμενα πιθανά προβλήματα μπορούν να εντοπιστούν από πριν και μαζί θα πρέπει να λειτουργούν για τη χαρτογράφηση και την ανάλυση του δυναμικού κάθε τόπου⁵. Η εξερεύνηση και περιπλάνηση των δρόμων αποτελεί ένα από τα αρχικά και πιο διασκεδαστικά μέρη των *mini projects*. Ταυτόχρονα, οι συναντήσεις με εκπροσώπους κοινοτήτων και κοινωνικών ομάδων είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την ενεργό συμμετοχή τους, έτσι ώστε να συμβάλλουν με τη δική τους πολιτιστική συμμετοχή και την οπτική τους. Η διαπραγμάτευση με τοπικές διοικήσεις για την εξασφάλιση αδειών είναι εξίσου σημαντική με την επιλογή των τοποθεσιών για δράση. Σε άλλο επίπεδο (σε μια *εμπειρική* αίσθηση της *μάθησης μέσω πράξης* και της *εμπειρίας του χώρου*) οι συμμετέχοντες εισάγονται βαθιά στις

⁵ Έτσι, οι συμμετέχοντες θα εισαχθούν στους τόπους/χώρους που θα μπορούσαν να ενεργοποιήσουν μέσω των *mini* και τελικών *project* και θα εντοπίσουν τις δυνατότητες που προσφέρουν. Οι Stephen Carr, Leanne G. Rivlin, Mark Francis and Andrew M. Stone στο βιβλίο τους *Public Space (Δημόσιος Χώρος)* με μεγάλη επιρροή, εντοπίζουν, κατηγοριοποιούν και αναλύουν πλήθος τόπων όπου συντελείται *δημιουργία τόπου* μέσω χωροταξικών πρακτικών πολιτών και διοικήσεων.

πολλαπλότητες του χώρου⁶ και φυσικά στα περίπλοκα δημόσια-ιδιωτικά ζητήματα τα οποία αποτελούν σημαντικά μαθήματα για οποιαδήποτε μελλοντική δράση.

Η όλη διαδικασία περιλαμβάνει τον αναστοχασμό σε κάθε δράση και την εμπειρία που όλοι οι συμμετέχοντες θα λάβουν μέσω της διαδικασίας, με άλλα λόγια τι θα μάθουν *μέσω της πράξης*. Αμέσως μετά, μπορούν να εφαρμόσουν όσα *έμαθαν* σε όσα θα *κάνουν* στην επόμενη φάση της κοινωνικής και καλλιτεχνικής τους ζωής. Και πάλι, είναι η σύνθεση της *πράξης (πρακτικής)* που είχαν και των *θεωριών* που δημιούργησαν μέσα από την πρακτική, τα οποία θα εφαρμοστούν στην μελλοντική τους *πράξη*. Σε τεχνικό επίπεδο, είναι σημαντικό να κρατούν σημειώσεις με τη μορφή πρακτικών, να παρέχουν ερωτηματολόγια σε όλους τους συμμετέχοντες (για παράδειγμα τους πολίτες της τοπικής κοινωνίας), να οργανώνουν τακτικές συζητήσεις και να καθορίζουν τα εργαλεία και το υλικό. Τέλος, η τακτική επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών μεταξύ των τριών πόλεων που συμμετέχουν θα είναι πιθανώς πολύ σημαντικά για πιθανό *διάλογο* μεταξύ των project και ένα ακόμη καλύτερο αποτέλεσμα για το COME2ART.

Τέλος, η επίσκεψη, η εκ νέου επίσκεψη και η παρατήρηση προτείνεται για την περίοδο πριν και μετά τη δημιουργία των καλλιτεχνημάτων. Οι τόποι, φυσικά, θα πρέπει να προταθούν και να εξεταστούν μαζί με τα μέλη της κοινότητας και τους εκπροσώπους των υποεκπροσωπούμενων ομάδων. Οι πληροφορίες των τελευταίων είναι αυτό που θα βοηθήσει τους καλλιτέχνες στην κατανόησή τους σχετικά με τις ιδιαιτερότητες κάθε τόπου και κατάστασης και αντίστροφα, οι καλλιτέχνες θα παρέχουν τρόπους που θα ταιριάζουν στα θέματα και στις περιπτώσεις. Εκείνο που τονίζεται σ' αυτό το σημείο ξανά είναι η τακτική επικοινωνία μέσω συχνών συναντήσεων που συνολικά παρέχουν τη χρησιμότητα ενός εργαστηρίου. Έπειτα από όσα ήδη συζητήθηκαν, οποιαδήποτε προβλήματα και εμπόδια δίνουν χώρο για κριτική εκτενή προσέγγιση και την πιθανότητα επιτυχών αποτελεσμάτων. Σε πολλές περιπτώσεις, οι διάφορες απαγορεύσεις του χώρου έρχονται για να αποτρέψουν την πρόοδο μιας προτεινόμενης ιδέας, η ίδια η διαδικασία μπορεί να συνεχιστεί προς πλεονέκτημα του προγράμματος. Οποιοδήποτε «ατύχημα» μπορεί να αντιστραφεί για το καλό της διαδικασίας η οποία ήταν προηγουμένως απίθανη. Αυτό ανοίγει δρόμο για περαιτέρω δημιουργικές λύσεις και την επιλογή απρόσμενων δυνατοτήτων. Πρέπει να έχουμε στον νου μας ότι πρόκειται για μία *παγιωμένη ιδέα* που ενδέχεται να μην λειτουργήσει αρχικά και τα μέλη της ομάδας μπορούν να στηριχθούν στην εναλλαγή της, ως ένα έργο που αναπτύσσεται δημιουργικά *μέσω της διαδικασίας*. Όποιο κι αν είναι το τελικό αποτέλεσμα, η ομάδα του MIT διαβεβαιώνει ότι «η σημαντικότητα της

⁶ Η σημασία του δημόσιου χώρου ως βάση για καλές πόλεις αναγνωρίζεται ανά την Ευρώπη σε επίπεδο πολιτικής και επίσης μεταξύ επαγγελματιών.

διαδικασίας σε σύγκριση με το προϊόν στη δημιουργία τόπου σήμερα αποτελεί ένα σημείο-κλειδί που δεν μπορεί να υπερεκτιμηθεί – και ωθεί την πρακτική προς ένα ευρύτερο κοινό και διευρύνει τον πιθανό αντίκτυπό της».

Η προσέγγιση προς αυτό το ευρύτερο κοινό και η διασφάλιση του μακροπρόθεσμου αντίκτυπου οποιασδήποτε δημιουργικής δημιουργίας τόπου εξαρτάται από το επίπεδο της συμμετοχής και την αφοσίωση των ενδιαφερομένων της κοινότητας που θα συμμετέχουν στις δραστηριότητες του προγράμματος. Ένα επίπεδο κοινωνικής νομιμοποίησης, ιδιαίτερα όσον αφορά στις δραστηριότητες σε δημόσιο χώρο, είναι σημαντικό, όχι κυρίως κατά τη διάρκεια της περιόδου εφαρμογής των εν λόγω δραστηριοτήτων, αλλά κυρίως για τη βιωσιμότητα των αποτελεσμάτων του προγράμματος αν η κοινωνική ανθεκτικότητα αποτελεί το επιθυμητό αποτέλεσμα. Το ακόλουθο κεφάλαιο προσπαθεί να αναλύσει και να προτείνει μεθόδους για τη δημιουργία της κατάλληλης στρατηγικής συμμετοχής η οποία θα διασφαλίσει την αφοσίωση όλων των απαραίτητων φορέων της κοινωνίας.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

2. Δημιουργία Στρατηγικής Συμμετοχής Κοινότητας

Το θεωρητικό υπόβαθρο αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη των επερχόμενων δράσεων για την εφαρμογή των προγραμμάτων δημιουργικής δημιουργίας τόπου. Εκείνο που μετέπειτα απαιτείται είναι οι προδιαγραφές για τη δημιουργία μη αποκλειστικών κέντρων συν-δημιουργικότητας σε επίπεδο κοινότητας, συνδέοντας τους καλλιτέχνες / εργαζόμενους στον πολιτιστικό τομέα που βρίσκονται στο περιθώριο με τα μέλη της κοινότητας. Πέραν της βασικής ομάδας εργασίας καλλιτεχνών και των νέων πολιτών, δηλαδή των μελών της κοινωνίας, όλοι οι απαραίτητοι ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να συμμετέχουν επιτυχώς και θα πρέπει να επιλεγεί σωστά ο σωστός τόπος όπου οι διάφοροι εκπρόσωποι της κοινότητας θα μπορούν να συναντηθούν, να συζητήσουν και να σχεδιάσουν καλλιτεχνικά project.

2.1. Στάδιο σχεδιασμού

Πριν από οποιοδήποτε δραστηριότητες παρέμβασης εντός της κοινότητας, η ανάπτυξη ενός σχεδίου δράσης για προσέγγιση και συμμετοχή των διαφόρων βασικών ενδιαφερομένων μπορεί να θεωρηθεί σημαντικός παράγοντας για τη μελλοντική επιτυχία του προγράμματος. Κατά τη διάρκεια του σταδίου σχεδιασμού, η ανάπτυξη μιας στρατηγικής συμμετοχής καθορίζοντας το όραμα και συγκεκριμένους στόχους αναφορικά με την αναμενόμενη αλλαγή που το πρόγραμμα σκοπεύει να φέρει στην κοινωνία και καθορίζοντας τα κριτήρια για τους στοχευμένους ενδιαφερομένους της κοινότητας μπορεί να θεωρηθεί το πρώτο ορόσημο για την εφαρμογή οποιουδήποτε προγράμματος δημιουργίας τόπου.

2.1.1. Ανάπτυξη στρατηγικής συμμετοχής

2.1.1.1. Δήλωση οράματος

Η επιτυχία των συν-δημιουργικών προγραμμάτων, που βασίζονται σε συγκεκριμένο τόπο και χώρο, στηρίζεται στον βαθμό της δέσμευσης και της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας. Στην περίπτωση μας, τα καλλιτεχνικά προγράμματα που στοχεύουν να προάγουν το αίσθημα της τοπικής ταυτότητας και να προωθήσουν την κοινωνική ανθεκτικότητα θα πρέπει να απασχολούν σε ολόκληρη τη διαδικασία τους βασικούς ενδιαφερομένους της κοινότητας. Για να γίνει αυτό, ο σκοπός του προγράμματος δημιουργικής δημιουργίας τόπου πρέπει να είναι σαφής και η κοινότητα πρέπει να αισθάνεται ότι συμμετέχει στον

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

σχεδιασμό των δραστηριοτήτων και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η έλλειψη κατανόησης του οράματος μπορεί να οδηγήσει σε δυσπιστία και χαμηλά επίπεδα συμμετοχής της κοινότητας.

Επιπλέον, πριν την εφαρμογή οποιουδήποτε project, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες όχι μόνο σε τοπικό επίπεδο αλλά και σε εθνικό και διεθνές. Ο κόσμος μας είναι σε τέτοιο βαθμό διασυνδεδεμένος ώστε οτιδήποτε συμβαίνει οπουδήποτε στη γη επηρεάζει άμεσα τους ανθρώπους που ζουν σε οποιαδήποτε χώρα, πόλη ή τόπο γενικά.

Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών, όλοι γίναμε μάρτυρες των εν λόγω φαινομένων. Το πρόγραμμα COME2ART υλοποιείται σε μια περίοδο οικονομικής και κοινωνικής αστάθειας και ανασφάλειας. Η πανδημία δημιούργησε μια εντελώς διαφορετική νέα πραγματικότητα όπου όλοι μας έπρεπε να σκεφτούμε εκ νέου και να σχεδιάσουμε εκ νέου σχεδόν τα πάντα τα οποία έως εκείνη τη στιγμή παίρναμε για δεδομένο, καθιστώντας επιτακτική την προσαρμογή στη νέα πραγματικότητα. Ο πολιτιστικός και δημιουργικός τομέας επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τον COVID-19. Ως αποτέλεσμα των διαδοχικών εγκλεισμών τα τελευταία δύο χρόνια, σχεδόν καμία πολιτιστική ή καλλιτεχνική δραστηριότητα δεν έλαβε χώρα. Το γεγονός αυτό δεν είχε μόνο σημαντικό αρνητικό οικονομικό αλλά και κοινωνικό αντίκτυπο, λαμβάνοντας υπόψη τον ρόλο των τεχνών στην ευημερία της κοινότητας. Σύμφωνα με τα ευρήματα των ομάδων εστίασης με τους καλλιτέχνες, έγινε εκτενής αναφορά στη σημασία της τέχνης και του πολιτισμού στη συνοχή της κοινότητας. Όπως ανέφεραν: «Ο πολιτισμός ορίζει το περιβάλλον της κοινότητας και οι κοινότητες χαρακτηρίζονται από κοινά έθιμα που μοιράζονται και συμπεριφορές που υιοθετούνται. Κάποιος μπορεί να ορίσει τη δική του ομάδα λόγω του πολιτισμού του και υπάρχει εξαιτίας της τέχνης και της έκφρασής της». Αμέτρητοι άνθρωποι που εργάζονται στον συγκεκριμένο αυτό τομέα έχασαν τις δουλειές τους ή εργάζονταν με επισφάλεια και ανασφάλεια. Για τους περισσότερους καλλιτέχνες και εργαζόμενους στον πολιτιστικό τομέα, η άμεση σύνδεση με το κοινό τους δεν μπορεί να αντικατασταθεί εύκολα από τα ψηφιακά μέσα καλλιτεχνικής παραγωγής.

Η έλλειψη καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων είχε αρνητικό αντίκτυπο και στη ζωή των νέων. Όπως αναφέρθηκε στην ομάδα εργασίας με τα μέλη της κοινότητας «Η πανδημία επηρέασε σημαντικά την ανάγκη για έκφραση των συναισθημάτων τους καθώς, από τη μία, κάποιος ένιωσε την ανάγκη να μοιραστεί τη διάθεσή του με άλλους για να ζητήσει κατανόηση και να συζητήσει με φίλους ενώ, αντιθέτως, άλλοι κλείστηκαν στον εαυτό τους με σκέψεις και συναισθήματα που δεν ήταν εύκολο να διαχειριστούν».

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Σύμφωνα μ' αυτά, ο ρόλος των καλλιτεχνών θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί, αξιοποιώντας νέες ευκαιρίες και συνεργασία με πολίτες στη δημιουργία περιεχομένου. Ταυτόχρονα, ο COVID-19 αναγκάζει τους ανθρώπους να αποκτήσουν δεξιότητες ζωής (ευελιξία, ικανότητες κριτικής και δημιουργικής σκέψης) ώστε να γίνουν πιο ανθεκτικοί και δημιουργικοί, καθώς πληθαίνουν οι περίοδοι κρίσεις.

Με βάση τα παραπάνω, το COME2ART συμβάλλει στις εθνικές και ευρωπαϊκές προσπάθειες που γίνονται για την κοινωνία για ανάρρωση από τα τραύματα της εποχής του COVID-19.

Το όραμα δεν σχετίζεται μόνο με τις βραχυπρόθεσμες κοινωνικές αλλαγές, αλλά θα πρέπει να τονιστούν και οι μακροπρόθεσμες. Σύμφωνα μ' αυτό, ο βασικός κοινωνικός αντίκτυπος του προγράμματος σχετίζεται κυρίως με την αυξημένη γνώση τοπικών και περιφερειακών δημόσιων αρχών και υπευθύνων πολιτικής στον τομέα του πολιτισμού και των τεχνών που μπορεί να οδηγήσει σε θεσμικές αλλαγές, αλλαγές που μπορούν να στηρίξουν την κοινωνική ενσωμάτωση περιθωριοποιημένων ομάδων και πρακτικά να ενισχύσουν την κοινωνική ανθεκτικότητα.

2.1.2. Αποσαφηνίζοντας του στόχους του προγράμματος

Το όραμα δείχνει τον προορισμό, σαν μια πυξίδα. Αποτελεί το γενικό πλαίσιο αυτού που πρόκειται να επιτευχθεί. Ωστόσο, ο καθορισμός συγκεκριμένων στόχων του προγράμματος μπορεί να εκληφθεί και σαν βήμα για την επίτευξη του οράματος. Ως εκ τούτου, πριν την έναρξη της προσέγγισης των βασικών ενδιαφερομένων της κοινότητας, είναι σημαντικό να καθοριστούν οι στόχοι του προγράμματος. Η παρουσίαση των βασικών οροσήμων, όπως επίσης και των διαφόρων σταδίων του προγράμματος μπορούν να αποβούν πολύ βοηθητικά στις συναντήσεις των ομάδων στόχων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Η προορατικότητα με τη μορφή μιας συνεδρίας ερωτοαπαντήσεων μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη.

Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα COME2ART έχει στόχο να απασχολήσει, να εκπαιδεύσει και να κινητοποιήσει καλλιτέχνες/εργαζόμενους στον τομέα του πολιτισμού που βρίσκονται στο περιθώριο, βοηθώντας τους να αναλάβουν ενεργό και ηγετικό ρόλο ως παράγοντες που βοηθούν στην κοινωνική ανθεκτικότητα σε τοπικό επίπεδο. Μ' αυτόν τον τρόπο θα ανταποκριθεί στην ανάγκη του καλλιτέχνη για εναλλακτικούς τρόπους πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης, ικανοποιώντας ταυτόχρονα την ανάγκη των πολιτών για εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης και κοινωνικής σύνδεσης.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Ταυτόχρονα, η παροχή δεξιοτήτων ζωής σε μέλη των τοπικών κοινοτήτων μέσω της καλλιτεχνικής έκφρασης και των συμμετοχικών προγραμμάτων δημιουργικής δημιουργίας τόπου θα λειτουργήσει ως πόρος για προσωπική ανάπτυξη και κοινωνική ανθεκτικότητα.

Τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό, η σύνδεση των τοπικών καλλιτεχνών με κοινοτικούς οργανισμούς και πολίτες μέσω κέντρων συν-δημιουργίας ελεύθερης πρόσβασης όπου οι νέοι μπορούν πρακτικά να εφαρμόσουν δεξιότητες και να γίνουν ενεργοί πολίτες αποτελεί έναν ακόμη κύριο στόχο που το project στοχεύει να επιτύχει.

Συμπερασματικά, το πρόγραμμα COME2ART στοχεύει να γεφυρώσει τους καλλιτέχνες στο περιθώριο με νέους πολίτες σε κάθε χώρα-εταίρο και στη συνέχεια να δημιουργήσει κέντρα συν-δημιουργίας, όπου αυτές οι ομάδες στόχοι θα μπορούν να συναντώνται, να σχεδιάζουν από κοινού και να υλοποιούν καλλιτεχνικά προγράμματα, κυρίως στον δημόσιο χώρο. Ωστόσο, αυτές οι ομάδες εργασίας θα προσπαθήσουν να κινητοποιήσουν κι άλλους ενδιαφερόμενους στην πόλη, να μοιραστούν το μήνυμά τους με την τοπική κοινωνία και να προσπαθήσουν να επικοινωνήσουν μέσω των προτάσεων πολιτικών τους με τα τοπικά και περιφερειακά κέντρα αποφάσεων ούτως ώστε η κοινωνική αλλαγή που επιθυμούν να πετύχουν, να λάβει θεσμική μορφή. Η δημιουργία κέντρων κοινότητας μπορεί να θεωρηθεί προτεραιότητα, ως ο κύριος παράγοντας που μπορεί να οδηγήσει στο αναμενόμενο αποτέλεσμα. Ένας κοινός χώρος όπου όλοι οι ενδιαφερόμενοι που συμμετέχουν μπορούν να νιώθουν ασφαλείς και άνετα να εκφράζουν τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις ιδέες τους.

2.1.3. Καθορισμός συγκεκριμένης κοινότητας/συγκεκριμένων κοινοτήτων

Κάθε πρόγραμμα δημιουργικής δημιουργίας τόπου πρέπει να εμπλέκει συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Έπειτα από τον καθορισμό του οράματος και των στόχων του προγράμματος, είναι η στιγμή να καθορίσουμε ποια είναι αυτά τα μέρη της κοινότητας στα οποία αναφέρεται το πρόγραμμα COME2ART και στη συνέχεια να βρούμε τρόπους προσέγγισης και συμμετοχής τους στις δραστηριότητές του. Οι καλλιτέχνες και εργαζόμενοι στον χώρο του πολιτισμού που βρίσκονται στο περιθώριο, μέλη της κοινωνίας από εθνικές και πολιτιστικές μειονότητες με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις τέχνες, οργανισμούς κοινωνίας πολιτών, καλλιτεχνικά δίκτυα, πολιτιστικοί οργανισμοί, περιφερειακές και τοπικές αρχές, πάροχοι εκπαίδευσης στον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα και ιθύνοντες αποτελούν τις βασικές κοινότητες που θα συμμετέχουν στην υλοποίηση του προγράμματος. Οι παραπάνω κοινότητες μπορούν να χωριστούν σε δύο ομάδες. Ο χωρισμός δεν σημαίνει ότι θα δοθεί

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

προτεραιότητα σε μια ομάδα αντί σε άλλη. Όλα τα παραπάνω μέρη είναι απαραίτητα για την επιτυχή υλοποίηση του προγράμματος. Επιπλέον, δεν σημαίνει ότι μία ομάδα θα εργάζεται χωριστά από την άλλη. Η κατηγοριοποίηση γίνεται για μεθοδολογικούς λόγους εφόσον μ' αυτόν τον τρόπο θα είναι πιο εύκολη η προτεραιοποίηση και ανάπτυξη της προσέγγισης συμμετοχής.

Επομένως, στην πρώτη ομάδα μπορούν να τοποθετηθούν οι καλλιτέχνες που βρίσκονται στο περιθώριο και τα μέλη της κοινότητας εφόσον εκείνοι αποτελούν τις δύο βασικές ομάδες στις οποίες αναφέρεται το πρόγραμμα. Οι καλλιτέχνες που έχουν τον ρόλο του μέντορα και του κοινωνικού ηγέτη θα επιτηρούν τον συντονισμό και τη βοήθεια στην ομάδα των μελών της κοινότητας. Τα μέλη της κοινότητας, μέσω της συμμετοχής τους στα καλλιτεχνικά project, θα αναπτύξουν τις δεξιότητες ζωής που απαιτούνται την παρούσα περίοδο της αβεβαιότητας. Οι καλλιτέχνες μαζί με τα μέλη της κοινότητας θα διαμορφώσουν ομάδες εργασίας οι οποίες θα αποτελούν τον πυρήνα, την ηγετική ομάδα λήψης αποφάσεων για το πρόγραμμα. Ωστόσο, για να διαδοθούν οι δραστηριότητες του προγράμματος και να αγγίξουν ευρύτερα μέρη της κοινωνίας, οι υπόλοιπες προαναφερόμενες ομάδες στόχοι θα πρέπει να συμμετέχουν.

2.1.4. Καθορισμός κριτηρίων για καλλιτέχνες και συγκεκριμένες ομάδες κοινότητας

Καλλιτέχνες

Το προτεινόμενο σχέδιο παρέμβασης βασίζεται σε μεγάλο βαθμό και προάγει τον κοινωνικό ρόλο των καλλιτεχνών ως ηγετών σε επίπεδο κοινωνίας προωθώντας την κοινωνική ανθεκτικότητα, ως εμπνευστές της δημιουργικότητας εκφράζοντας τα συναισθήματά τους και τις αγωνίες τους ως κοινωνία, ως σύνδεσμοι των ποικίλων κοινωνικών δικτύων μέσω της πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης προάγοντας τη δημιουργία κοινότητας.

Η επικοινωνία με τους καλλιτέχνες είναι κάτι που όλοι οι εταίροι θα πρέπει να κάνουν, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά που έχουν οι άνθρωποι αυτοί. Οι καλλιτέχνες / εργαζόμενοι στον τομέα του πολιτισμού στο περιθώριο, με έμφαση σε εκείνους που εργάζονται στον τομέα των εικαστικών τεχνών και τεχνών του θεάματος και της δημιουργίας ταινιών που επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τον COVID-19 αποτελούν το βασικό κοινό-στόχος. Όλοι οι εμπλεκόμενοι εταίροι θα πρέπει να επιλέξουν τους καλλιτέχνες με τους οποίους θα εργαστούν, λαμβάνοντας υπόψη το διάστημα ανεργίας τους, το πόσο ευάλωτοι είναι εξαιτίας της μακράς περιόδου ανασφάλειας, τις δεξιότητες επικοινωνίας τους ειδικά με τους νέους. Επιπλέον, εφόσον πρέπει να

εκπαιδεύσουν και να αλληλεπιδράσουν με νέους που προέρχονται από εθνικές και πολιτιστικές μειονότητες, η προηγούμενη σχετική εμπειρία προτιμάται. Καθιστώντας το ξεκάθαρο προς αυτούς πώς μπορούν να ωφεληθούν από τη συμμετοχή τους στα εν λόγω προγράμματα μπορεί να τους δώσει μεγαλύτερο κίνητρο και δέσμευση. Η εξερεύνηση νέων τρόπων προώθησης της εργασίας τους σε νέα κοινά μέσω της δημόσιας τέχνης σε κοινό χώρο, επεκτείνοντας το δίκτυό τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο, διαδίδοντας τα καλλιτεχνήματά τους μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης του προγράμματος αποτελούν ορισμένα από τα επιχειρήματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν όταν τους προσεγγίζουν αρχικά και συναντώνται μαζί τους.

Μέλη της κοινότητας

Η άλλη βασική κοινοτική ομάδα που συμμετέχει στο πρόγραμμα COME2ART είναι οι νέοι ενήλικες, γυναίκες, μετανάστες και εκπρόσωποι άλλων πολιτιστικών μειονοτήτων, όπως τα μέλη της κοινότητας Ρομά. Γενικά, το πρόγραμμα επικεντρώνεται στις περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες οι οποίες έχουν λιγότερες ευκαιρίες συμμετοχής στην τοπική κοινωνική ζωή. Επομένως τα κριτήρια εδώ θα μπορούσαν να είναι η ένταξη και η ενεργός συμμετοχή των νέων ως πολιτών, οι οποίοι αντιμετωπίζουν κοινωνικές διακρίσεις, παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τις τέχνες και τον πολιτισμό, προσπαθώντας να αφήσουν πίσω τις συνέπειες που είχε η πανδημία στην πνευματική τους υγεία και πρόθυμοι να αναζητήσουν την προσωπική τους ανάπτυξη. Μέσω της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα, τα μέλη της κοινότητας θα αποκτήσουν δεξιότητες ζωής που σχετίζονται με την αυτορρύθμιση συναισθημάτων, την ευελιξία, την επικοινωνία και τη συνεργασία, την κριτική και δημιουργική σκέψη. Επιπλέον, θα ενισχύσουν το αίσθημα του ανήκειν και την ανθεκτικότητα να ανταποκρίνονται δημιουργικά σε τρέχουσες και μελλοντικές προκλήσεις.

Τοπικοί, εθνικοί και διεθνείς Οργανισμοί Κοινωνίας Πολιτών

Όπως αναφέραμε ήδη παραπάνω, πέραν των βασικών ομάδων-στόχων, το πρόγραμμα πρέπει να συμπεριλάβει μέρη της ευρύτερης κοινότητας ώστε να διαδώσει το όραμα και να επεκτείνει τον αντίκτυπό του. Οι Οργανισμοί Κοινωνίας Πολιτών που εργάζονται στον τομέα των νέων, που προωθούν τον τοπικό πολιτισμό και την καλλιτεχνική μορφή έκφρασης είναι σημαντικόι σύμμαχοι όσον αφορά στον σχεδιασμό και την ανάπτυξη των κοινοτικών προγραμμάτων. Το πιο σημαντικό στοιχείο που μπορούν να προσφέρουν οι Οργανισμοί Κοινωνίας Πολιτών είναι η διάδοση του νέου στο δίκτυο και στα μέλη τους. Μ' αυτόν τον τρόπο, ακόμη περισσότερα μέρη της τοπικής κοινωνίας θα ενημερωθούν σχετικά με το project και θα μπορούν να συμμετέχουν στις επερχόμενες δράσεις. Επιπλέον, πρέπει να τονίσουμε σε αυτούς τα οφέλη που

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

μπορούν να αποκομίσουν μέσω από τη συμμετοχή σε δραστηριότητες του προγράμματος. Με την αξιοποίηση της μεθοδολογίας για τη δημιουργία κέντρων συν-δημιουργικότητας και του υλικού του COME2ART για τις δεξιότητες ζωής, οι Οργανισμοί Κοινωνίας Πολιτών θα ενισχύσουν τις υπηρεσίες τους, δίνοντας ευκαιρίες στα μέλη της κοινότητας να αναπτύξουν τις δεξιότητες ζωής που απαιτούνται και να υποστηρίξουν καλλιτέχνες να αγκαλιάσουν τους αναδυόμενους ρόλους τους στην κοινωνία. Επιπλέον, εφόσον το πρόγραμμα έχει ευρωπαϊκή διάσταση τα πλεονεκτήματα για όλους τους ενδιαφερόμενους εταίρους έχουν πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα.

Περιφερειακές και τοπικές αρχές

Ο ρόλος των τοπικών αρχών είναι πραγματικά σημαντικός όσον αφορά στην εξουσιοδότηση των τοποθεσιών στον δημόσιο χώρο. Τα προγράμματα δημιουργίας τόπου, εφόσον συνήθως λαμβάνουν χώρα στις πλατείες μιας πόλης, στα πάρκα, κτλ. έρχονται αντιμέτωπα με μεγάλες γραφειοκρατικές διαδικασίες που απαιτούνται προτού λάβει χώρα μια δράση. Συναντήσεις με εκπροσώπους από το δημοτικό συμβούλιο ή ακόμη και με τον δήμαρχο της περιοχής και το κάλεσμα για συμμετοχή τους στο όραμα του προγράμματος, ιδιαίτερα κάνοντας τους να κατανοήσουν τα οφέλη για την τοπική κοινωνία, μπορεί να θεωρηθεί υψηλής σημασίας παράγοντας για την επιτυχία όλου του προγράμματος. Οι τοπικοί ιθύνοντες στον τομέα του πολιτισμού και των τεχνών θα επωφεληθούν από τις συστάσεις πολιτικής, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο ανταπόκρισης στην κρίση του COVID-19 για την υποστήριξη καλλιτεχνών και εργαζομένων στον πολιτιστικό τομέα ώστε να βρουν νέους τρόπους να προωθήσουν την εργασία τους σε νέα κοινά. Επιπλέον, η αποτελεσματική συμμετοχή των μελών της κοινότητας σε καλλιτεχνική έκφραση μέσω δημιουργικής δημιουργίας τόπου και λήψης αποφάσεων για τοπικές στρατηγικές πολιτιστικού σχεδιασμού μπορεί να θεωρηθεί μέθοδος ενίσχυσης της συμμετοχής στα κοινά και της ενεργής ιδιότητας του πολίτη σε επίπεδο κοινωνίας.

2.2. Επικοινωνία με στοχευμένες κοινοτικές ομάδες

Έπειτα από την ανάπτυξη της στρατηγικής συμμετοχής, ήρθε η στιγμή για την επικοινωνία με εκπροσώπους των απαιτούμενων ομάδων της κοινότητας. Η συνάντηση μαζί τους, η δημιουργία αίσθησης εμπιστοσύνης, να τους κάνουμε να νιώσουν μέρος του προγράμματος και τέλος να κερδίσουμε την ενεργό συμμετοχή τους αποτελούν σημαντικά βήματα για να διασφαλίσουμε εν τέλει τη δέσμευσή τους.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

2.2.1. Χτίζοντας εμπιστοσύνη

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η δημιουργία αίσθησης εμπιστοσύνης από την πρώτη συνάντηση είναι σημαντική κατά τη διάρκεια της φάσης συμμετοχής. Μοιραζόμενος το όραμά σου, άκουσε προσεκτικά τις ανάγκες και τις πληροφορίες των ομάδων που συμμετέχουν, αναπτύσσοντας χώρο για αμοιβαίο σεβασμό, ακολουθώντας μία εκ των κάτω προσέγγιση: αυτά είναι ορισμένα στοιχεία που μπορούν να οδηγήσουν σε δημιουργία εμπιστοσύνης και αίσθημα ασφάλειας. Επιπλέον, η ενημέρωση σχετικά με τους στόχους και τις επιδιώξεις του προγράμματος όχι μόνο για τη σωστή κατανόηση και τον σκοπό της συμμετοχής τους αλλά και για τη συναίνεσή τους μπορεί να μειώσει την πιθανή δυσφορία. Η προσέγγιση αυτή ακολουθήθηκε για την επικοινωνία με τους καλλιτέχνες και τα μέλη της κοινότητας που συμμετείχαν στις ομάδες δράσης και λειτούργησε αρκετά καλά. Ιδιαίτερα, εφόσον το πρόγραμμα περιλαμβάνει ανθρώπους με ευάλωτο υπόβαθρο, η παραπάνω διαδικασία προσέγγισης γίνεται ακόμη πιο σημαντική.

2.2.2. Εκτίμηση αναγκών

Η εκ των κάτω προσέγγιση μπορεί να ξεκινήσει με την εκτίμηση αναγκών. Το πρόγραμμα έχει στόχο να καθιερώσει μια νοοτροπία ενεργής συμμετοχής. Η ακρόαση των αναγκών που επιθυμούν να καλύψουν οι καλλιτέχνες και τα μέλη της κοινότητας μέσω της συμμετοχής τους στη διαδικασία είναι εκεί όπου πραγματικά ξεκινά η συμμετοχή. Όλοι οι εταίροι πρέπει να σεβαστούν τις τοπικές φωνές και να ακούσουν προσεκτικά όσα έχουν να πουν. Οι ομάδες εστίασης που έλαβαν χώρα την προηγούμενη περίοδο στις χώρες εταίρους είχαν στόχο όχι μόνο να συγκεντρώσουν πολύτιμα δεδομένα για μελλοντικές δράσεις, αλλά και να καλέσουν για συμμετοχή συγκεκριμένες ομάδες στους στόχους και στο όραμα του προγράμματος.

Μιλώντας για τον αντίκτυπο του προγράμματος, υλοποιώντας τη στρατηγική συμμετοχής που αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της κοινότητας και επικεντρώνει εκ νέου το πρόγραμμα γύρω από τις ανάγκες της κοινότητας μπορεί να ενθαρρύνει την κληρονομιά του προγράμματος που θα κρατήσει πολύ περισσότερο από τη διάρκειά του. Η φυσική κίνηση προς την κοινότητα και η ζωή εντός της κοινότητας, η έρευνα για τις επιθυμίες των μελών της κοινότητας μπορεί να οδηγήσει στην καλλιέργεια ουσιαστικών σχέσεων με τους συμμετέχοντες.

2.2.3. Διαδικασία λήψης αποφάσεων

Οι εταίροι δεν θα πρέπει μόνο να μάθουν για τους κατοίκους αλλά να μάθουν και από αυτούς, ανταλλάσσοντας εμπειρίες, κατανοώντας και δείχνοντας

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

ενσυναίσθηση στην αξία των υποκειμενικών εμπειριών τους και διασφαλίζοντας την ενεργό συμμετοχή τους ή/και ηγετικών τους ρόλων στη σύλληψη, στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση των συν-δημιουργικών διαδικασιών.

Οι καλλιτέχνες θα έχουν ηγετικό ρόλο στην όλη διαδικασία. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι μπορούν να αποφασίζουν εκ μέρους του συνόλου της κοινότητας.

Σύμφωνα μ' αυτό, η επιβεβαίωση ρόλων και ευθυνών όλων των εμπλεκόμενων ενδιαφερομένων ακόμη και σ' αυτό το αρχικό στάδιο της συμμετοχής μπορεί να οδηγήσει σε δυναμική παραγωγικής ομάδας και να αποφύγει μελλοντικές παρεξηγήσεις. Οι καλλιτέχνες θα εκπαιδεύσουν και στη συνέχεια θα επιτηρούν τους νέους, δίνοντάς τους χώρο και αυτονομία να διαμορφώσουν τα καλλιτεχνικά τους project. Τα μέλη της κοινότητας θα αφιερώσουν χρόνο και προσπάθεια στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση του καλλιτεχνικού project υπό τις κατευθυντήριες γραμμές των καλλιτεχνών. Οι ιδύνοντες θα δώσουν ανατροφοδότηση και θα αξιολογήσουν τα παραγόμενα καλλιτεχνήματα όπως επίσης και τη μεθοδολογία εκπαίδευσης που υιοθετήθηκε. Οι τοπικές αρχές μπορούν να ενημερώνονται συνεχώς για μελλοντικές δραστηριότητες ώστε να υπάρχει προληπτικά πρόσβαση σε απαιτούμενη εξουσιοδότηση για την τοποθεσία. Η έλλειψη ενός τοπικού φορέα στη διαδικασία σχεδιασμού του project και στην κατεύθυνσή του μπορεί πιθανώς να οδηγήσει σε σκεπτικισμό και δυσπιστία των συμμετεχόντων και ως εκ τούτου σε χαμηλά επίπεδα συμμετοχής της κοινότητας.

Οι πολιτικές που αγωνίζονται για κοινωνίες με μεγαλύτερη συμμετοχή και εμπλοκή μπορούν να θεωρηθούν ότι είναι με βάση τον τόπο, λειτουργώντας εντός τοπικού πλαισίου για να στηριχθεί στα χαρακτηριστικά και στην κουλτούρα του τόπου και της κοινωνίας. Αυτό στηρίζεται σε μια εκτίμηση ότι μεγάλο μέρος της απαιτούμενης γνώσης για τοπική ανάπτυξη δεν βρίσκεται στους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς αλλά εκπροσωπείται από ανθρώπους επί τόπου.

2.3. Δημιουργία του κέντρου

Έπειτα από τον καθορισμό της συμμετοχής και της επικοινωνίας με τους επιθυμητούς εκπροσώπους της κοινότητας, η ανακάλυψη του τόπου όπου όλοι αυτοί οι άνθρωποι μπορούν να συναντώνται σε εβδομαδιαία βάση είναι το σημείο κλειδί για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του προγράμματος. Τα κέντρα συν-δημιουργίας είναι η καρδιά των προγραμμάτων δημιουργικής δημιουργίας τόπου, ένας τόπος αναγνωρισμένος από την κοινότητα ως το σημείο που μπορεί να πάει ο οποιοσδήποτε, να μοιραστεί ιδέες, να σχεδιάσει

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

από κοινού και να ενημερωθεί σχετικά με τα τελευταία νέα και τις επερχόμενες δραστηριότητες του προγράμματος.

2.3.1. Πρωτόκολλο κατευθυντήριων γραμμών δεοντολογίας

Από την πρώτη συνάντηση με όλους τους εμπλεκόμενους συμμετέχοντες, είναι σημαντικό να επικοινωνούμε ξεκάθαρα όλες τις πτυχές του προγράμματος που είναι ήδη προκαθορισμένες όπως περιγράφηκε παραπάνω. Ακόμη πιο σημαντικό είναι όλοι οι συμμετέχοντες όπως επίσης και το προσωπικό των εταιρών να συμφωνήσει σε ένα κοινό πλαίσιο αλληλεπίδρασης το οποίο μπορεί να καλλιεργήσει μία αίσθηση σεβασμού και ασφάλειας για όσους επισκέπτονται το κέντρο κατά τη διάρκεια των συναντήσεων της ομάδας. Ένα πρωτόκολλο που μπορεί να καθορίσει τους κανόνες και τις ευθύνες όλων όσων βρίσκονται στο κέντρο. Όπως ήδη αναφέραμε παραπάνω, εφόσον το πρόγραμμα έχει στόχο να καλέσει για συμμετοχή ανθρώπους από πολιτιστικές ή εθνικές μειονότητες, καθιστά τη σημασία ενός πλαισίου που μπορεί να προάγει την εμπιστοσύνη και τον αμοιβαίο σεβασμό ακόμη πιο ξεκάθαρο. Είναι η ηθική ευθύνη του προσωπικού των εταιρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα να σχεδιάσουν τα απαραίτητα εργαλεία και να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον που δεν τους προκαλεί περαιτέρω βλάβη. Η δευτερογενής θυματοποίηση θα πρέπει να αποφεύγεται με κάθε τρόπο.

Σύμφωνα μ' αυτό, απαιτούνται προσεγγίσεις με βάση τη συναίνεση. Πρέπει να είναι ξεκάθαρο για όλους τους συμμετέχοντες, οι διαδικασίες να τηρούνται και η συνεχής συναίνεσή τους σε όλα τα στάδια του προγράμματος. Η συναίνεση θα πρέπει να δίνεται ελεύθερα, χωρίς εκμετάλλευση ή εξαναγκασμό και πριν από τη συλλογή στοιχείων. Οι δηλώσεις συναίνεσης θα πρέπει να σχεδιάζονται σε περίπτωση λήψης φωτογραφιών ή ανάγκης για παραγωγή βίντεο.

2.3.2. Συζήτηση περί της διαδικασίας, χρονοδιάγραμμα, διαμοιρασμός ευθυνών

Μοιράσου ξεκάθαρα τους στόχους κάθε φάσης του προγράμματος, ένα γενικό προτεινόμενο χρονοδιάγραμμα και ποιες αποφάσεις καθοδηγούνται από κοινού. Η συμφωνία για μια συγκεκριμένη ημέρα της εβδομάδας που θα λαμβάνουν χώρα οι συναντήσεις μπορεί να βοηθήσει στη συνολική διαδικασία σχεδιασμού. Επιπλέον, ο καθορισμός μιας συγκεκριμένης ημέρας συναντήσεων είναι σημαντικός για τη συμμετοχή της κοινότητας, εφόσον έπειτα από λίγο όλοι θα γνωρίζουν ότι, σ' αυτόν τον τόπο, αυτή την ημέρα και ώρα, λαμβάνουν χώρα οι συναντήσεις για το πρόγραμμα.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Η προετοιμασία και η αποστολή πριν την κάθε συνάντηση της ημερήσιας διάταξης όπως επίσης και των πρακτικών και σημειώσεων από την προηγούμενη συνάντηση. Σκεφτείτε να τα έχετε σε μορφή φωτοτυπίας ή σε χαρτί που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στον τοίχο. Κατά τη διάρκεια της διενέργειας των συναντήσεων, σκεφτείτε να ζητήσετε από κάποιον να κρατάει εθελοντικά σημειώσεις, προτιμάται σε μεγάλο χαρτί, όπου όλοι μπορούν να δουν όσα γράφονται αντί σε τετράδιο. Φροντίστε να έχετε επιπλέον χαρτί για να κρατάτε σημειώσεις από άλλες ιδέες ή ζητήματα τα οποία ενδέχεται να προκύψουν που πρέπει να αντιμετωπιστούν, αλλά ίσως να μην είναι σχετικά τη συγκεκριμένη εκείνη στιγμή.

Άλλες ευθύνες που μπορούν να προκύψουν για τη σωστή προετοιμασία και κατά τη διάρκεια των συναντήσεων μπορεί να είναι φύλλα συμπλήρωσης τα οποία θα ανανεώνουν διαρκώς την εσωτερική βάση δεδομένων με πληροφορίες επικοινωνίας, μία κάμερα για την καταγραφή της διαδικασίας διασφαλίζοντας ότι έχετε λάβει την άδεια των ανθρώπων, λίγα σνακ ή ακόμη και υπηρεσίες φροντίδας παιδιών ή δραστηριότητες, εφόσον χρειαστεί. Οποιοδήποτε συμπληρωματικό υλικό, συμπεριλαμβανομένων φυλλαδίων σχετικά με επερχόμενες εκδηλώσεις, εικόνες από προηγούμενη δουλειά των καλλιτεχνών ή οτιδήποτε άλλο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για σκοπούς διαμοιρασμού μπορεί επίσης να ληφθεί υπόψη.

3. Ανάγκη για δεξιότητες ζωής και πλαίσιο εκπαιδευτικού υλικού

Η διαδικασία εκπαίδευσης αποτελεί ουσιαστικό κομμάτι του COME2ART και πρέπει να αποτελεί για οποιοδήποτε πρόγραμμα δημιουργίας τόπου. Οι καλλιτέχνες, για να εξελιχθούν σε ηγέτες της κοινότητας και σε μέντορες, πρέπει να εκπαιδευτούν. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και για τα μέλη της κοινότητας.

Για το κομμάτι αυτό του πλαισίου παρέμβασης ήταν σημαντικές οι πληροφορίες της διαδικτυακής έρευνας που έλαβε χώρα στις χώρες εταίρους σχετικά τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μελών της κοινότητας. Η έρευνα η οποία σχεδιάστηκε και διαδόθηκε τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 2022 επικεντρώθηκε στις εκπαιδευτικές ανάγκες της κοινότητας για δεξιότητες ζωής προάγοντας τη δημιουργική ανθεκτικότητα με σκοπό να εντοπίσει τον υπάρχων βαθμό των **δεξιοτήτων ζωής** σε επίπεδο κοινότητας, να κατανοήσει **το δυναμικό των τεχνών και τη δημιουργικότητα** για την ανάπτυξή τους και να ερευνήσει **τον αντίκτυπο του COVID-19** στις ζωές των ανθρώπων και τον ρόλο των πολιτιστικών πρακτικών.

Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε στο ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς για τις βασικές ικανότητες, προσωπική, κοινωνική και μεταγνωστική ικανότητα της

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

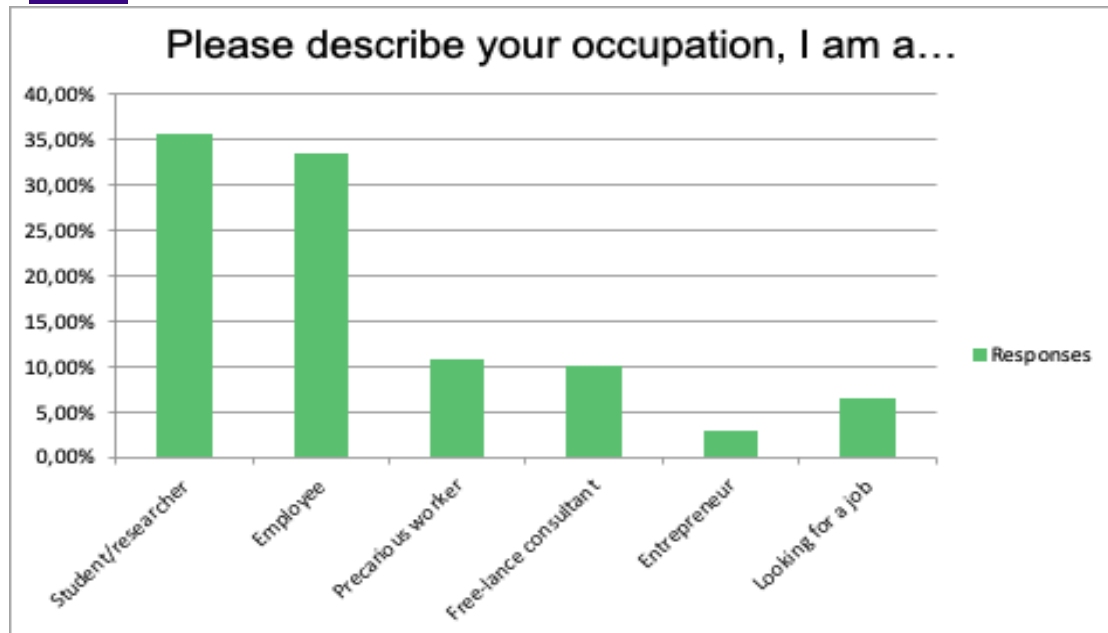
Ευρωπαϊκής Επιτροπής που περιλαμβάνει μια σειρά ικανοτήτων που εφαρμόζονται σε κάθε σφαίρα της ζωής που μπορεί να βοηθήσει τους πολίτες να ευημερήσουν τον 21^ο αιώνα. Αυτές οι βασικές δεξιότητες ζωής ομαδοποιούνται σε 3 βασικούς τομείς: **τον Προσωπικό Τομέα, τον Κοινωνικό τομέα και τον Μεταγνωστικό Τομέα**. Οι δεξιότητες ζωής που διερευνώνται και συμπεριλήφθηκαν στο πλαίσιο εκπαίδευσης είναι: *η ρύθμιση των συναισθημάτων μας, η ευελιξία, η ευημερία σχετικά με τον προσωπικό τομέα, η ενσυναίσθηση, η επικοινωνία, η συνεργασία σχετικά με τον κοινωνικό τομέα, η νοοτροπία ανάπτυξης, η κριτική σκέψη και η διαχείριση της μάθησης για τον μεταγνωστικό τομέα.*

Οι εταίροι του Come2Art ΑΑΗ, IoDeposito, Clube προώθησαν την έρευνα σε επίπεδο κοινότητας, με έμφαση στους ενήλικες ηλικίας 18-30 ετών. Συνολικά 141 άτομα συμμετείχαν στην έρευνα, με τη συντριπτική πλειοψηφία των νέων μεταξύ 18 και 30 ετών (81,75%) και ένα μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων να είναι γυναίκες (69%). Το δείγμα βασίζεται κυρίως σε 3 χώρες που λαμβάνουν μέρος στο πρόγραμμα Come2Art: την Ελλάδα, την Ιταλία και την Πορτογαλία. Ένα 10% αυτών ανέφερε ότι δεν γεννήθηκε στην χώρα όπου κατοικεί αλλά σ' αυτές τις χώρες: Αλβανία, Γεωργία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ουζμπεκιστάν, Βραζιλία, Νότια Αφρική. Περισσότερο από 10% των εργαζομένων έχει τουλάχιστον έναν γονέα που γεννήθηκε σε χώρα διαφορετική από εκείνη που διαμένει: Αλβανία, Γεωργία, Ρωσία, Αλγερία, Καμερούν, Νιγηρία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ουζμπεκιστάν, Βραζιλία, Ανγκόλα, Μοζαμβίκη, Πολωνία.

Όσον αφορά στο επάγγελμα, η κατανομή που διαφαίνεται στο παρακάτω γράφημα δείχνει ότι υπάρχουν 4 βασικές ομάδες μεταξύ των ερωτηθέντων: μαθητές ή ερευνητές (35,77%), υπάλληλοι (33,58%), εργαζόμενοι σε επισφαλείς θέσεις εργασίας και άνθρωποι που αναζητούν εργασία (17,52%), επιχειρηματίες και ελεύθεροι επαγγελματίες σύμβουλοι (13,14%).

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

3.1. Επίπεδο δεξιοτήτων ζωής στον προσωπικό τομέα

Στον προσωπικό τομέα, οι βασικές δεξιότητες σχετικά με την **ευημερία**, που ορίζεται ως «η ικανότητα επιδίωξης ικανοποίησης ζωής, φροντίδα σωματικής, πνευματικής και κοινωνικής υγείας και υιοθέτηση ενός βιώσιμου τρόπου ζωής» αποτελεί τη δεξιότητα ζωής, όπου οι ερωτηθέντες συμφώνησαν περισσότερο στις ειδικές προσπάθειες που πρέπει να καταβληθούν. 30% των συμμετεχόντων ένιωσε την ανάγκη να φροντίσει ιδιαίτερα την πνευματική του υγεία, ενώ ένα άλλο 30% έγινε πιο συνειδητό σχετικά με τη φροντίδα της οικογένειάς του κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Ένα από τα πιο δύσκολα πράγματα που έπρεπε να αντιμετωπίσουν ήταν η αβεβαιότητα και η συνεχής επανεξέταση και αλλαγή σχεδίων τα οποία επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την πνευματική υγεία και ευημερία τους.

Ευελιξία, η ικανότητα διαχείρισης μεταβάσεων και αβεβαιότητας και αντιμετώπισης προκλήσεων ερευνηθήκε σε σχέση με την ικανότητα των νέων ανθρώπων να θέσουν νέους στόχους για την προσωπική και επαγγελματική τους ζωή παρά την ανάγκη για συνεχείς προσαρμογές η οποία αναφέρθηκε ως αρκετά δύσκολη από την πλειοψηφία τους (72,85% συμφώνησε ή συμφώνησε απολύτως με την παραπάνω πρόταση). Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι ένα μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων, το 77,86% ακόμη ένιωθε πλήρως ικανό να ορίσει τη ζωή του βάζοντας νέους στόχους για το μέλλον τους.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Αναφορικά με την επίγνωση και τη διαχείριση συναισθημάτων, σκέψεων και συμπεριφοράς που ορίζει τις δεξιότητες ζωής σε σχέση με τη **ρύθμιση των συναισθημάτων μας**, οι απαντήσεις ποικίλουν σε μεγαλύτερο βαθμό. Αν περισσότερο από το μισό των ερωτηθέντων (53,19%) ανέφεραν ότι δεν ένιωθαν πάντα ότι έχουν τον έλεγχο των συναισθημάτων τους κατά τα τελευταία δύο χρόνια, σχεδόν ένα τρίτο δήλωσε ότι είχε τον έλεγχο. Ακόμη κι αν οι άνθρωποι μπορούσαν να βρουν τρόπους διαχείρισης των απαραίτητων μεταβάσεων στην προσωπική τους ζωή, την κοινωνική συμμετοχή και την εργασία κάνοντας συνειδητές επιλογές και θέτοντας στόχους, φαίνεται ότι συναισθηματικά η αγωνία ήταν μεγαλύτερη.

Η ικανότητα να αναπτύξεις αισιοδοξία, ελπίδα και μια αίσθηση σκοπού για να στηρίξεις τη δράση αποδυναμώθηκε από τη ζωή με την πανδημία του COVID-19, το οποίο φαίνεται επίσης από το υψηλό ποσοστό (75,71%) των ανθρώπων να συμφωνούν απολύτως με τη δήλωση «*Συνειδητοποίησα ότι κάποιες φορές οι σκέψεις μου ήταν μαύρες*».

Αν το επίπεδο αβεβαιότητας που προκλήθηκε από την παγκόσμια υγειονομική κρίση δεν σταμάτησε τα σχέδια των νέων για το μέλλον, επηρέασε την αντίδραση του σώματός τους και την ικανότητά τους να ρυθμίζουν συναισθήματα, σκέψεις και συμπεριφορές.

3.2. Επίπεδο δεξιοτήτων ζωής στον κοινωνικό τομέα

Η έρευνα επικεντρώθηκε σε δύο βασικές δεξιότητες στον κοινωνικό τομέα: την **ενσυναίσθηση**, που ορίζεται ως την κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων, τις εμπειρίες και τις αξίες και την παροχή των κατάλληλων απαντήσεων και την **επικοινωνία**, την ικανότητα να χρησιμοποιήσουν σχετικές στρατηγικές επικοινωνίας, κώδικες ειδικού πεδίου και εργαλεία αναφορικά με το πλαίσιο και το περιεχόμενο.

Σχετικά με την επίγνωση, την κατανόηση και την ταχύτητα απόκρισης στα συναισθήματα και τις εμπειρίες άλλων ανθρώπων κατά τη διάρκεια της πανδημίας, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων αναφέρουν ότι συχνά ανησυχούσαν για όποιον βρισκόταν περισσότερο σε κίνδυνο (77,3%). Αν το έκτακτο περιστατικό υγείας καθιστούσε τους νέους πιο ανήσυχους για τους φίλους και την οικογένειά τους, περισσότερο από το 40% αυτών περιέγραψαν τον εαυτό τους ως πιο ανυπόμονοι με ανθρώπους που έδειχναν διαφορετική οπτική σε όσα εκείνοι βίωναν, ενώ 35% όχι. Όταν ερωτήθηκαν αν ένιωθαν ικανοί να κατανοήσουν πλήρως τα συναισθήματα και τις εμπειρίες ενός άλλου

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

ανθρώπου, οι μισοί απάντησαν αρνητικά, ενώ το 32,14% των ερωτηθέντων ανέφεραν την ικανότητα να δείξουν πλήρη ενσυναίσθηση σε άλλους.

Σχετικά με τις επικοινωνιακές δεξιότητες, ο αντίκτυπος της πανδημίας – που είναι ακόμη σε εξέλιξη – φαίνεται να βελτίωσε τον τρόπο που οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν και επικοινωνούν με φίλους και οικογένεια μέσω ψηφιακών συσκευών, μία δήλωση με την οποία συμφώνησε σχεδόν το 70%. Όταν ξεκινούν συζητήσεις με άλλους ανθρώπους, το 67,85% των νέων αναφέρουν ότι νιώθουν χαρούμενοι και γεμάτοι αυτοπεποίθηση ενώ σχεδόν το 15% αναφέρουν το αντίθετο (20 ερωτηθέντες από το σύνολο των 141). Και όταν έρχονται αντιμέτωποι με νέα ή διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια στα οποία πρέπει να διαχειριστούν αλληλεπιδράσεις, το δείγμα διαιρείται σε 3 ομάδες: το 32,86% αναφέρει ότι έχει αναπτύξει κοινωνική ανασφάλεια και έχει περισσότερο άγχος, το 40% αναφέρει ότι δεν νιώθει πιο κοινωνικά ανασφαλής, το 25% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, δεδομένα που μπορούν να επεξηγηθούν από το γεγονός ότι οι κοινωνικές δραστηριότητες δεν έχουν επιστρέψει ακόμη στην προ-πανδημίας συχνότητα και δυναμική.

3.3. Επίπεδο δεξιοτήτων ζωής στον μεταγλωσσικό τομέα

Η **διάσταση της βιωματικής μάθησης** από τη ζωή μέσα από μια πανδημία φαίνεται να υπάρχει έντονα μεταξύ των ερωτηθέντων: περισσότεροι από τους μισούς ανέφεραν ότι όσα έμαθαν τους έκαναν πιο αποφασιστικούς στην επιδίωξη των στόχων ζωής τους. 62,14% των νέων νιώθουν σίγουροι ότι έχουν μάθει πώς να προσαρμόζονται και να αντιμετωπίζουν δυσκολίες όταν κοιτούν μπροστά. Παρουσιάζει ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι παρόμοιο ποσοστό (62,15%) αναφέρει ότι κατά τα τελευταία δύο χρόνια έχουν αλλάξει τα σχέδια και οι προσδοκίες τους για την προσωπική και επαγγελματική τους εξέλιξη.

Η **νοοτροπία ανάπτυξης** των νέων φαίνεται να πυροδοτήθηκε από την πανδημία κάνοντας τους πιο συνειδητούς σε όσα έχασαν και κέρδισαν και πώς μπόρεσαν να το αντιμετωπίσουν. Το δείγμα χωρίζεται στα δύο σκεπτόμενο αυτή την «αναγκαστική» διαδικασία μάθησης με θετικούς ή αρνητικούς όρους: το 48,94% των ερωτηθέντων είτε συμφώνησε πλήρως είτε συμφώνησε με την παρούσα δήλωση: Κοιτάζοντας πίσω, νιώθω ότι οι εμπειρίες μου μέσα από την πανδημία με βοήθησαν να βελτιωθώ και να αναπτύξω το δυναμικό μου ενώ το 24,83% διαφώνησε και το 26,24% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε.

Η **κριτική σκέψη** επίσης παρουσίασε προκλήσεις: περισσότερο από το μισό αυτών (58,57%) περιέγραψε τις δυσκολίες του να αντιμετωπίσει τον αριθμό των δεδομένων, πληροφοριών και μηνυμάτων που διαδίδονταν από τα μέσα. Όταν

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

ρωτήθηκαν για τον βαθμό επίλυσης προβλημάτων και πώς αυτός επηρεάστηκε τα τελευταία 2 χρόνια, οι περισσότεροι συμφώνησαν ότι βελτιώθηκε (47,14%), το 17,86% δεν πιστεύει ότι αυξήθηκε και το 34,29% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε.

3.4. Βασικά ευρήματα από την ανάλυση των αποτελεσμάτων έρευνας

Πιο γενικά, η έρευνα κατέδειξε ότι οι δεξιότητες και οι προσωπικές στάσεις που πυροδότησε στους περισσότερους νέους η πανδημία είναι η αυτο-φροντίδα και η ευελιξία, ακολουθούμενη από την ενσυναίσθηση και την κριτική σκέψη.

Αν δούμε το προσωπικό γνώρισμα που επηρεάστηκε περισσότερο από τη διατάραξη και τις αλλαγές που επέφερε η υγειονομική κρίση επιβεβαιώνεται ότι είναι το κίνητρο. Περισσότερο από το 40% των ερωτηθέντων επέλεξε το κίνητρο ως το βασικό του πρόβλημα, το οποίο αποτελεί στοιχείο της δεξιότητας αυτορρύθμισης, που επιλέγεται από το 26,95% του δείγματος. Μαζί με τον βαθμό της ικανότητας αποφασιστικότητας (το 26,24% το ανέφερε ως κάτι με το οποίο παλεύουν), ερμηνεύεται ως απόδειξη ότι τα δύο χρόνια της πανδημίας αποδυνάμωσαν την ικανότητα των νέων να καλλιεργήσουν αισιοδοξία, ελπίδα και μία αίσθηση προσωπικού σκοπού όπου μπορούν να βασιστούν όταν προσπαθούν ενεργά να επιδιώξουν μακροπρόθεσμους στόχους. Η άλλη σφαίρα όπου οι ερωτηθέντες αντιμετώπισαν περισσότερες δυσκολίες είναι ο Κοινωνικός Τομέας, με την επικοινωνία και την ανοιχτή στάση να αποτελούν γνώρισμα και συμπεριφορές που επιλέγονται από περισσότερο από το ¼ του δείγματος ως δυσκολίες της ζωής. Είναι πιθανό η αιτία να συνδέεται με το εναπομείναν επίπεδο απαγορεύσεων για τα προληπτικά μέτρα που υφίστανται ακόμη σε πολλά πλαίσια, ωστόσο τα δεδομένα δείχνουν ευθραυστότητα που αναπτύχθηκε από τους νέους όταν ανοίγονται και επικοινωνούν με άλλους ανθρώπους.

3.5. Πλαίσιο εκπαιδευτικού υλικού

Ο σκοπός της έρευνας ήταν να σκιαγραφήσει τις ανάγκες από διάφορα μέλη της κοινότητας που μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσα από τα επόμενα στάδια του προγράμματος, ιδιαίτερα το συνεργατικό σχήμα με τους καλλιτέχνες στα ίδια τοπικά πλαίσια που οδηγούν σε μια σειρά από κοινές πρωτοβουλίες δημιουργικής δημιουργίας τόπου. Για να απαντηθεί η ερώτηση πώς μπορεί να τονωθεί η δημιουργική ανθεκτικότητα στους νέους που παλεύουν ακόμη με τις συνέπειες της πανδημίας του Covid-19, τα αποτελέσματα από το

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

ερωτηματολόγιο προσφέρουν ορισμένες παρατηρήσεις πώς να κατευθύνει κάποιος τη μη επίσημη διαδικασία μάθησης που θα προκύψει στη συνέχεια:

1. Οι δεξιότητες ζωής που οι νέοι καθοδηγούνται να αναπτύξουν δημιουργικά σχετίζονται με το **κίνητρο και την ικανότητα να αυτορυθμίζονται**. Οι καλλιτέχνες θα πρέπει να τους καλέσουν να συμμετέχουν σε δράσεις όπου νιώθουν ότι μπορούν να συμβάλλουν αυθεντικά στον καθορισμό του αποτελέσματος της διαδικασίας, διακυβεύοντας τα ταλέντα τους.

2. Η **συνεργατική και κοινωνική διάσταση των δημιουργικών πρακτικών** θα πρέπει να καλλιεργηθεί ούτως ώστε οι νέοι να νιώθουν κομμάτι μιας μεγαλύτερης ομάδας ανθρώπων που μοιράζονται κοινές αξίες και σκοπό. Αυτό θα τους επιτρέψει να επανασυνδεθούν με την ανοιχτή στάση τους και την ικανότητά τους για επικοινωνία.

3. Αναφέρονται πρακτικές όπου η ενσυναίσθηση και η διήγηση της εμπειρίας κάποιου έχουν το δυναμικό να βοηθήσουν τους νέους **να εκτιμήσουν όσα έχουν μάθει** κατά τα τελευταία δύο χρόνια επικεντρωμένοι στη θετική πλευρά. Θα μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντική στιγμή συλλογικής επίγνωσης, διαδικασίας και δύναμης.

4. **Οι δημιουργικές δεξιότητες και πρακτικές** των νέων μελών της κοινότητας διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στον τρόπο που αντιμετώπισαν την υγειονομική κρίση. Θα πρέπει να εκτιμώνται και να λειτουργούν ως καταλύτες στις πρωτοβουλίες δημιουργικής δημιουργίας χώρου.

5. Τα εργαλεία για την εξάσκηση της **αυτορρύθμισης** και της ώθησης της θετικότητας, **αποφασιστικότητα** στον τρόπο που οι νέοι άνθρωποι προσεγγίζουν τα σχέδιά τους για προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη θα πρέπει να προτιμώνται στο εκπαιδευτικό υλικό που είναι να σχεδιαστεί. **Η ευρηματικότητα και δημιουργική σκέψη** θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν ως θετικά στοιχεία που θα τους κάνουν να νιώσουν ότι έχουν ακόμη πλήρη κυριότητα της ζωής τους.

6. **Η κριτική σκέψη και η επίλυση προβλημάτων** θα πρέπει να βρίσκονται στα ύψιστα επιτεύγματα μάθησης που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τον καθορισμό του εκπαιδευτικού υλικού. Το να δείχνεις πώς οι δημιουργικές λύσεις εφαρμόζονται ως απάντηση σε κοινωνικές προκλήσεις μπορεί να πυροδοτήσει διαφορετική οπτική στον τρόπο που οι νέοι μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση των συνθηκών διαβίωσής τους.

Για την έναρξη ενός **νέου εκπαιδευτικού υλικού** που θα προάγει την **ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής** μεταξύ των μελών της κοινότητας μέσω

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

καλλιτεχνικών και δημιουργικών πρακτικών, η Melting Pro θα καθοδηγήσει τους εταίρους μέσα από τα παρακάτω βασικά βήματα:

- ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ του περιεχομένου και της μεθοδολογίας του εκπαιδευτικού υλικού του COME2ART
- ΑΝΑΠΤΥΞΗ του υλικού που απαιτείται από μαθητευόμενους και εκπαιδευτές
- ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ του τρόπου που το υλικό θα διανέμεται σε 3 διαφορετικές χώρες (Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία)

Το στάδιο σχεδιασμού του εκπαιδευτικού υλικού θα εξελιχθεί σύμφωνα με το παρακάτω Πλαίσιο:

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΤΟΥ COME2ART ΠΟΥ ΠΡΟΩΘΕΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΖΩΗΣ

Εργασία 1: Σχεδιασμός της παιδαγωγικής μεθοδολογίας και εκπαιδευτικού υλικού / μαθημάτων

Συνοπτική περιγραφή, Μεθοδολογία, Ενότητες, Πρόγραμμα, Πλαίσιο αξιολόγησης

Εργασία 2: Προετοιμασία εκπαιδευτικού υλικού για εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους

Προετοιμασία ενός portfolio εκπαιδευτικού υλικού (για εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους) και το διαδικτυακό πρόγραμμα COME2ART χρησιμοποιώντας μία πλατφόρμα ηλεκτρονικής μάθησης για τη μεταφόρτωση διαφανειών παρουσίασης, βίντεο, μελετών περίπτωσης και ασκήσεων αξιολόγησης

Εργαλειοθήκη του εκπαιδευτή: παιδαγωγική μεθοδολογία, μέθοδοι διδασκαλίας και υλικό για κάθε ενότητα, κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των ασκήσεων

Μεταφράσεις του εκπαιδευτικού υλικού σε όλες τις γλώσσες των εταίρων που θα παραμείνουν ανοιχτές και ελεύθερες για το κοινό

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΤΟΥ COME2ART ΣΤΟ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ

Εργασία 1: Οργάνωση των σεμιναρίων προσαρμογής ανά χώρα και βελτίωση 3 εργαστήρια προσαρμογής για να δοθεί πράσινο φως στο υλικό και το περιεχόμενο μέσω συζητήσεων μεταξύ των ενηλίκων εξειδικευμένων στη μάθηση και των καλλιτεχνών/εργαζόμενων στον πολιτιστικό τομέα

3.6. Σχεδιασμός της παιδαγωγικής μεθοδολογίας και του υλικού (διαδικτυακό μάθημα)

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Ομάδες στόχοι: μέλη της κοινότητας (25 σε κάθε χώρα), καλλιτέχνες (5 σε κάθε χώρα)

Μεθοδολογία: το υλικό θα βασιστεί στη δημιουργική βιωματική μάθηση και στη μάθηση μέσω πράξης, με τη γενική παράδοση να είναι μικτή, με καθορισμένα στάδια αλληλεπίδρασης μεταξύ των μαθητευόμενων και των εκπαιδευτών, καθορισμένους ρόλους και ευθύνες αμοιβαίων, καθώς και θεωρητικά κομμάτια για διαδικτυακή παράδοση.

Η χρήση ενός μοντέλου προσανατολισμένου στον μαθητευόμενο, η προσέγγιση με βάση το αποτέλεσμα, η έμφαση σε όσα θα μάθουν οι μαθητευόμενοι, σε όσα θα κατακτήσουν και θα μπορούν να κάνουν καθώς προχωρούν με τα μαθήματα, το υλικό θα είναι **προσαρμόσιμο, μεικτό, ξεκάθαρο, διαδραστικό, προσβάσιμο** και θα βασίζεται σε μία ομπρέλα ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ: δεξιότητες ζωής, ψηφιακές δεξιότητες, δεξιότητες συμμετοχής.

Οι *δεξιότητες ζωής* που θα αναπτυχθούν μεταξύ των μελών της κοινότητας μέσω καλλιτεχνικών και δημιουργικών πρακτικών καθορίστηκαν ως εκπαιδευτικές ανάγκες, αναφορικά με τις βασικές δεξιότητες στο LifeComp: το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για την Προσωπική, Κοινωνική και Μεταγνωστική ικανότητα και τα βασικά στοιχεία των ψηφιακών ικανοτήτων σχετικών με την καλλιτεχνική έκφραση στο DigComp.

Κατά τον καθορισμό των μαθησιακών αποτελεσμάτων του υλικού θα πρέπει να έχουμε κατά νου μερικά ευρήματα από τις ομάδες εστίασης που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Πορτογαλία με τους καλλιτέχνες και τα μέλη της κοινότητας:

- Η πανδημία αύξησε την απόσταση μεταξύ της τέχνης και των ανθρώπων και επιτάχυνε την ψηφιοποίηση των τεχνών. Επηρέασε τις πολιτιστικές συνήθειες από κοινωνικής πλευράς, λιγότερο σε περιεχόμενο. Οι τέχνες συνέχισαν να είναι σημαντικές γιατί πρόσφεραν βαθύτερο αναστοχασμό σε όσα συνέβαιναν.
- Η καλλιτεχνική έκφραση βρήκε νέους τρόπους για να λαμβάνει χώρα: από τον δημόσιο στον ιδιωτικό χώρο. Ορισμένες φορές περιγράφεται ως ευχαρίστηση, ορισμένες φορές σαν ανάγκη.
- Όταν προσεγγίζουμε τον συσχετιστικό ρόλο των καλλιτεχνών, δηλαδή καλλιτεχνικό, είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη ότι πρόκειται για ανοιχτό ζήτημα και ποικίλει από άτομο σε άτομο.
- Η πολιτιστική συμμετοχή θεωρείται πρακτική που προωθεί το δυνατό αίσθημα του ανήκειν και την ενσωμάτωση των «διαφορών».
- Η ενσυναίσθηση, η αυτοκριτική, η συνεργασία, ο σεβασμός, η συνεχής μάθηση από τους άλλους αποτελούν δεξιότητες ζωής που περιγράφονται ως θεμελιακές και στις ομάδες εστίασης.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Τα **μαθησιακά αποτελέσματα** του υλικού του Come2Art δίνουν μια στέρεη βάση για την αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων, αλλά και διασφαλίζοντας ότι το σχήμα του μαθησιακού αποτελέσματος είναι εύκολα προσβάσιμο από όλους τους συμμετέχοντες, συμβάλλοντας άμεσα στις διάφορες εκπαιδευτικές ενότητες που θα αναπτυχθούν.

Κάθε ενότητα πρέπει να έχει ένα θεωρητικό και ένα πρακτικό κομμάτι και ένα κομμάτι αξιολόγησης:

α) Το **θεωρητικό**, που περιλαμβάνει μελέτες περίπτωσης από άλλες χώρες και το θεωρητικό υπόβαθρο για τον ρόλο των τεχνών και τη δημιουργική δημιουργία τόπου στην ανάπτυξη δημιουργικής ανθεκτικότητας μέσω της ανάπτυξης δεξιοτήτων ζωής

β) **Πρακτικό / βιωματικό**, που περιλαμβάνει:

- Δια ζώσης εκπαίδευση, δηλαδή εργαστήρια με καλλιτέχνες για πρακτικές δεξιότητες και ομαδική εργασία στα καλλιτεχνικά project
- Ψηφιακές/Εικονικές τάξεις, δηλαδή πρόσκληση ειδικών ή ηγετών της κοινότητας για να μοιραστούν τις εμπειρίες τους ή/και εργασία σε ομάδες για ανεύρεση ιδεών (brainstorming) και παροχή ανατροφοδότησης (feedback) για μικρά project

γ) Ασκήσεις **αξιολόγησης** και κουίζ για την αυτοαξιολόγηση της επίτευξης των μαθησιακών αποτελεσμάτων

Επίλογος

Τα προγράμματα δημιουργίας τόπου μπορούν να προωθήσουν τον βιώσιμο ανταγωνισμό, την κοινωνική δικαιοσύνη και την κοινωνική ανθεκτικότητα, αναπτύσσοντας και παρέχοντας ένα ελκυστικό, καινοτόμο και περιεκτικό (inclusive) μαθησιακό πρόγραμμα για ενήλικες για την ενίσχυση των δεξιοτήτων ζωής τους και για την ανάπτυξη ανθεκτικότητας για αντίδραση σε κρίσεις. Το πλαίσιο παρέμβασης του COME2ART όπως επίσης και οι μελλοντικές δραστηριότητες που θα αναπτυχθούν και θα υλοποιηθούν, προσπαθούν να δώσουν μια επιπλέον ώθηση στα χαρακτηριστικά που αναφέρονται παραπάνω.

Η έμφαση πρέπει να δίνεται στον μακροπρόθεσμο αντίκτυπο που έχει το COME2ART και το παρόν έγγραφο δημιουργήθηκε σ' αυτό το πλαίσιο μελλοντικής βιωσιμότητας. Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων ζωής των μελών της κοινωνίας, η υποστήριξη των γυναικών ως πρωτοπόρες στην αλλαγή και οι

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

υποεκπροσωπούμενες εθνικές και πολιτιστικές μειονοτικές ομάδες, η ενίσχυση της ανθεκτικότητάς τους και της συμμετοχής στα κοινωνικά δρώμενα μπορεί να οδηγήσει σε συμπεριφορικές αλλαγές σχετικά με την αποτελεσματική ανταπόκριση σε κρίσεις και προκλήσεις. Οι εκπαιδευμένοι καλλιτέχνες και εργαζόμενοι στον τομέα του πολιτισμού θα επεκτείνουν περαιτέρω το δίκτυό τους και θα συνεχίσουν να ανταλλάσσουν καλές πρακτικές και μαθήματα που έμαθαν από την εκτέλεση των αναδυόμενων ρόλων τους ως εκπαιδευτές κοινότητας και πρεσβευτές δημιουργικότητας. Η προώθηση και προσαρμογή του πλαισίου παρέμβασης του COME2ART, το υλικό και οι συστάσεις πολιτικής από τους Οργανισμούς Κοινωνίας Πολιτών, οι πάροχοι εκπαίδευσης, οι τοπικές και περιφερειακές δημόσιες αρχές, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής στον τομέα του πολιτισμού και οι πολιτιστικές οργανώσεις και δημιουργικοί οργανισμοί στην Ευρώπη θα βελτιώσουν τον αντίκτυπο των τεχνών στη δημιουργία ανθεκτικότητας της κοινωνίας, θα ενισχύσουν τα τρέχοντα εκπαιδευτικά προγράμματα για καλλιτέχνες και θα βελτιώσουν πολιτικές και μέτρα για να προωθήσουν πιο δομημένες αλληλεπιδράσεις μεταξύ καλλιτεχνών, μελών της κοινωνίας και δημόσιων αρχών ώστε να φανταστούν εκ νέου τις κοινωνίες και τον πολιτιστικό σχεδιασμό.

This publication has been produced with the financial support of the Erasmus+ Programme of the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

